
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

**ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΩΡΕΑΝ ΠΑΙΔΕΙΑ- ΙΔΙΩΤΙΚΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ**

ΚΑΜΠΙΣΙΟΥΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α.Μ.1340200300156

ΑΘΗΝΑ 2005

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Άρθρο: άρ.

Βλέπε: Βλ.

Ευρωπαϊκή Ένωση: ΕΕ

Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα: ΕΟΚ

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ΕΣΔΑ

Νομικό Βήμα: ΝοΒ

Όπου παραπάνω: όπ. παρ.

Σελίδες: σ.

Συμβούλιο της Επικρατείας: ΣΤΕ

Το Σύνταγμα: ΤοΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΑΙΔΕΙΑ	5
1.1 Έννοια	5
1.1.1 Η ελευθερία της εκπαίδευσης ως μορφή της ελευθερίας της πνευματικής κίνησης	6
1.2 Διαστάσεις και φορείς του δικαιώματος της παιδείας	7
1.3 Ιστορική διαδρομή των ελληνικών συνταγματικών κειμένων για την παιδεία	7
1.4 Η ισχύουσα συνταγματική ρύθμιση για το δικαίωμα της παιδείας	9
1.4.1 Οι σκοποί της παιδείας κατά το άρθρο 16§2 του Συντάγματος του 1975	10
1.4.2 Η εξειδίκευση των σκοπών της παιδείας και οι νομοθετικές ρυθμίσεις του 1976 και του 1985	10
1.4.3 Δωρεάν παιδεία	11
1.4.4 Υποχρεωτική εννεαετής φοίτηση	12
1.5 Κοινωνικό κράτος δικαίου και παροχή παιδείας	12
1.6 Το δικαίωμα στη μόρφωση	13
1.7 Προστασία του δικαιώματος στην εκπαίδευση σε κείμενα διεθνών συμβάσεων	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	15
2.1 Η ισχύουσα συνταγματική ρύθμιση	15
2.1.1 Το δικαίωμα ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων	16
2.1.2 Προϋποθέσεις για χορήγηση άδειας ίδρυσης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων	19
2.2 Ιστορική διαδρομή των ελληνικών συνταγματικών κειμένων για την ιδιωτική εκπαίδευση	22
2.3 Ιδιωτικά σχολεία αναγνωρισμένα ως ισότιμα προς τα δημόσια	23
2.4 Ίδρυση και λειτουργία φροντιστηρίων	24
2.5 Σχέση δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΕΙ – ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ	27
3.1 Έννοια της ανώτατης εκπαίδευσης και ιστορική εξέλιξη της συνταγματικής της προστασίας	27
3.2 Το ισχύον συνταγματικό πλαίσιο	27
3.3 Δημόσιος χαρακτήρας πανεπιστημίων- Μονοπώλιο κρατικής παιδείας	28
3.4 Επαγγελματική εκπαίδευση σε σχολές ανώτερης βαθμίδας	30
3.5 Εργαστήρια ελευθέρων σπουδών- "Κολλέγια"	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ...	33
4.1 Η παροχή παιδείας σύμφωνα με τα άρθρα 39-45 ΣυνθΕΚ(πρώην άρθρα 48-55 ΣυνθΕΟΚ) περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων στην Ευρωπαϊκή Ένωση	33
4.2 Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ	36
4.3 Η αναγνώριση πτυχίων σύμφωνα με την οδηγία 89/48/ΕΟΚ	37

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	40
ΠΕΡΙΛΗΨΗ (ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ) – ΒΑΣΙΚΑ ΛΗΜΜΑΤΑ	40
ΠΕΡΙΛΗΨΗ (ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ)	41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	42
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	44

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΤΟ ΘΕΜΑ

Η εργασία αυτή πραγματεύεται την παροχή παιδείας, δημόσιας και ιδιωτικής, σε όλες τις βαθμίδες της. Καταρχήν οριοθετούνται η έννοια, οι διαστάσεις και οι φορείς του δικαιώματος της παιδείας. Ύστερα παρουσιάζεται η ιστορική διαδρομή της συνταγματικής κατοχύρωσης της παιδείας στο ελληνικό δίκαιο καθώς και η ισχύουσα συνταγματική ρύθμιση, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 16 του Συντάγματος. Αφού αναλυθεί λοιπόν η παροχή δωρεάν παιδείας στα πλαίσια του σημερινού κοινωνικού κράτους δικαίου, προχωρούμε στην προστασία του δικαιώματος της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Στο οικείο κεφάλαιο παρουσιάζεται το νομικό καθεστώς που διέπει τα θέματα ιδιωτικής παιδείας και η σχέση της με τη κρατική παιδεία.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην ανώτατη εκπαίδευση καθώς το Σύνταγμα απαγορεύει τη σύσταση ανωτάτων σχολών από ιδιώτες. Αναλύεται λοιπόν ο κρατικός χαρακτήρας των πανεπιστημίων και η λειτουργία ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα υπό διάφορες νομικές μορφές. Τέλος παρατίθεται το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο, τόσο σε γενικότερα ζητήματα ιδιωτικής εκπαίδευσης όσο και σε ειδικότερα θέματα ανώτατης παιδείας,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΑΙΔΕΙΑ

1.1: Έννοια

Στο ερώτημα τι είναι παιδεία έχουν δοθεί τόσες πολλές απαντήσεις, ώστε δεν έχει καταστεί δυνατόν να διαμορφωθεί ένας γενικά αποδεκτός ορισμός της.

Πολύ δύσκολο είναι το σχετικό εγχείρημα, το απέδειξε άλλωστε και η Σωκρατική διδασκαλία.¹

Στην αρχαία Ελλάδα ο όρος "παιδεία" παρουσιάζεται τον 5^ο π.Χ. αιώνα² και σημαίνει την ανατροφή του παιδιού ή την ανατροφή και τη διδασκαλία. Επίσης αλλού σημαίνει το αποτέλεσμα της ανατροφής και της εκπαίδευσης.³ Οι διάφοροι ορισμοί που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί έχουν συγκλίσεις σε βασικά σημεία παρά τις βασικές αποκλίσεις τους.

Παιδεία με την ευρύτερη έννοια του όρου είναι η καλλιέργεια του ανθρώπινου πνεύματος.⁴ Περαιτέρω ο όρος "παιδεία" γίνεται αντιληπτός υπό δυο έννοιες, την ουσιαστική και την τυπική. Με την ουσιαστική έννοια ο όρος "παιδεία" αναφέρεται σε πνευματικά αγαθά, στο ουσιαστικό περιεχόμενο της παιδείας. Με τη διαδικαστική-τυπική έννοια αναφέρεται στη διαδικασία μέσα από την οποία παρέχεται η παιδεία. Με την στενότερη έννοια ο όρος "παιδεία" σημαίνει την εκπαίδευση ή και το εκπαιδευτικό σύστημα. Με την στενότερη αυτή έννοια χρησιμοποιείται κυρίως ο όρος παιδεία από το συντακτικό νομοθέτη. Η συνταγματική προστασία της παιδείας αφορά και τις δυο αυτές έννοιες. Η παιδεία προστατεύεται από το συντακτικό νομοθέτη και ως "ουσία", ως εκπαιδευτική ύλη και ως διαδικασία, ως εκπαιδευτικό δηλαδή σύστημα. Η παιδεία αφορά την πνευματική υπόσταση του ανθρώπου. Αποτελεί κατά συνέπεια βασική προϋπόθεση για την ενάσκηση των δικαιωμάτων του πνευματικού χώρου. Η παιδεία υπό ουσιαστική έννοια έχει δυο διαστάσεις την γνωσιολογική και την καλλιτεχνική, τις οποίες λαμβάνει υπόψη του ο συντακτικός νομοθέτης στη ρύθμιση του άρθρου 16§1. Στην πρώτη αναφέρεται με τις λέξεις: "επιστήμη, έρευνα, διδασκαλία" και στην δεύτερη με τη λέξη "τέχνη". Στην γενικότερη εκπαίδευση ανήκει επίσης και ο αθλητισμός. Ο όρος παιδεία εκφράζει τη γνώση, ένα σύνολο γνώσεων αλλά και διαδικασία μετάδοσης των γνώσεων. Στην αναζήτηση και την κατοχή της γνώσης αναφέρεται η "επιστήμη" και η "έρευνα". Στη μετάδοση της γνώσης αναφέρεται η "διδασκαλία". Επομένως επιστήμη, έρευνα και διδασκαλία, αποτελούν μερικότερες πλευρές της παιδείας ως γνωσιολογικού φαινομένου.

Η παιδεία μπορεί να είναι τεχνική, ηθική, αισθητική, θρησκευτική. Το ουσιώδες πάντως στοιχείο της είναι η παιδαγωγική ή παιδευτική διαδικασία ως επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων.

Η παιδεία, ανάλογα με το φορέα που την παρέχει, διακρίνεται σε δημόσια και ιδιωτική. Δημόσια είναι η παρεχόμενη από το κράτος (κρατική παιδεία) ή

¹ :Βλ. Κ. Χ. Κουμάκη, Φιλοσοφία της Παιδείας, τ.Α', Αθήνα 1989, σ.26

² .Αισχύλου, Επτά επί Θήβαις, 16-18

³ Πλάτωνα, Πρωταγόρας

⁴ .Βλ. Δημητρώπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα-Ειδικό Μέρος, Αθήνα 2005, σ.97

από άλλους δημόσιους εκπαιδευτικούς φορείς,οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (δημοτική παιδεία),νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου(πανεπιστήμια κτλ.)Η παιδεία διακρίνεται επίσης σε κατώτερη, μέση και ανώτερη.

1.1.1 Η ελευθερία της εκπαίδευσης ως μορφή της ελευθερίας της πνευματικής κίνησης

Μια από τις μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται η ελευθερία της πνευματικής κίνησης είναι και εκείνη της ελευθερίας της εκπαίδευσης⁵.Το περιεχόμενό της είναι ευρύτατο και μπορεί να αναλυθεί σε τρεις μερικότερες κατηγορίες, δηλ. α)την ελευθερία του ατόμου να μεταδίδει σε άλλους με την διδασκαλία τις γνώσεις του και τις ιδέες του, β) την ελευθερία της απόκτησης γνώσεων με την μάθηση και γ) την ελευθερία επιλογής εκ μέρους του ατόμου του δασκάλου του. η πραγμάτωση, εξάλλου, αυτών των ελευθεριών προϋποθέτει τόσο την ανάληψη θετικών υποχρεώσεων από το κράτος, όσο και την αναγνώριση της ελευθερίας του ατόμου για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων.

Πραγματικά η καθιέρωση της ελευθερίας της εκπαίδευσης υπό την τρίτη μόνο μορφή της προσκρούει στο γεγονός ότι το κράτος δεν μπορεί ούτε επιτρέπεται να μένει αδιάφορο για την εκπαίδευση και τον τρόπο της παροχής της. Γιατί μ' αυτήν όχι μόνο διαμορφώνεται ο χαρακτήρας γενικά των πολιτών του, αλλά και αποκτούν τις γνώσεις εκείνες που θα τους επιτρέψουν να σταδιοδρομήσουν στην κοινωνία και να υπηρετήσουν το κοινωνικό σύνολο είτε σε κρατικά όργανα είτε με άλλες ιδιότητες. Κατά συνέπεια τα σύγχρονα δημοκρατικά Συντάγματα επιδιώκουν συμβιβασμό ανάμεσα στις δύο αντίθετες αρχές, δηλ.της εκπαίδευσης από το κράτος και της ελευθερίας της εκπαίδευσης.Ο συμβιβασμός αυτός πραγματοποιείται με την ανάθεση στο Κράτος της γενικής μέριμνας για την εκπαίδευση, ενώ συγχρόνως αναγνωρίζεται, αλλά με περιορισμούς το δικαίωμα ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων.

Η ελευθερία της εκπαίδευσης διακρίνεται σε θετική και αρνητική. Ο φορέας του δικαιώματος είναι καταρχήν ελεύθερος να αποφασίσει αν θα εκπαιδευτεί(ελευθερία αποχής από την παιδεία),όπως επίσης και να επιλέξει και να καθορίσει το περιεχόμενο των σπουδών του. Η αρνητική ελευθερία εκπαίδευσης κάμπτεται από τον έντονο χαρακτήρα της και ως υποχρέωσης.⁶ Στα εκπαιδευτικά δικαιώματα ανήκει και το δικαίωμα επιλογής του εκπαιδευτηρίου, δημόσιου ή ιδιωτικού ή και συγκεκριμένης εκπαιδευτικής κατεύθυνσης. Παράλληλα η παιδεία είναι ελεύθερη, εφόσον είναι προσιτή. Στη γενικότερη ελευθερία της παιδείας ανήκει η ελεύθερη πρόσβαση σε αυτή.

Η παιδεία προστατεύεται ενεργητικά και παθητικά, ως πομπός και ως δέκτης, προστατεύονται δηλαδή και τα δύο μέρη της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Προστατεύεται ως ελευθερία των διδασκόντων αλλά και ως ελευθερία των διδασκόμενων.

⁵ Βλ. Γεωργόπουλος Κ., Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο,1990,σ.507

⁶ .Δημητρόπουλος Ανδρέας , Συνταγματικά Δικαιώματα-Ειδικό Μέρος,σ.99

1.2 Διαστάσεις και φορείς του δικαιώματος της παιδείας

Αμυντικό δικαίωμα: Το δικαίωμα παιδείας αναγνωρίζεται καταρχήν ως αμυντικό κατά του κράτους. Το κράτος οφείλει να απέχει από κάθε ενέργεια που θα παρακώλυε το δικαίωμα παιδείας. Το δικαίωμα παιδείας ως αμυντικό δικαίωμα δεν στρέφεται μόνο έναντι του κράτους αλλά και ενάντια σε κάθε επιθετική ανθρώπινη ενέργεια. Η "τριπενέργεια" του αμυντικού δικαιώματος παιδείας προκύπτει επιπρόσθετα από την ειδικά προβλεπόμενη προστατευτική του διάσταση. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του κράτους, οφείλει επομένως το κράτος να την προστατεύει από κάθε επιθετική ενέργεια οποιασδήποτε μορφής ιδιωτικής εξουσίας.

Προστατευτικό δικαίωμα: Ο συντακτικός νομοθέτης κατοχυρώνει το δικαίωμα παιδείας και ως προστατευτικό προς το κράτος δικαίωμα. Επίσης το κράτος οφείλει να προστατεύει το δικαίωμα παιδείας από κάθε απειλητική ενέργεια. Το προστατευτικό περιεχόμενο του δικαιώματος προκύπτει, όχι μόνο από τη γενική θεμελίωση για τον προστατευτικό χαρακτήρα των σύγχρονων συνταγματικών δικαιωμάτων αλλά και από την λεκτική διατύπωση της Συνταγματικής διάταξης που ανάγει την παιδεία σε βασική αποστολή του κράτους (άρθρο 16 §2).

Διασφαλιστικό δικαίωμα: Η παιδεία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα συνταγματικά διαμορφωμένου κοινωνικού δικαιώματος. Το ισχύον Σύνταγμα αναγνωρίζει το δικαίωμα παιδείας και ως εξασφαλιστικό/ διεκδικητικό δικαίωμα. Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της στα κρατικά εκπαιδευτήρια. (Σύνταγμα, αρ.16§4). Το κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία ανάλογα με τις ικανότητες τους. Η παιδεία αποτελεί το μόνο κοινωνικό δικαίωμα του οποίου το εξασφαλιστικό περιεχόμενο κατοχυρώνεται συνταγματικά κατά τρόπο κατηγορηματικό. Η παιδεία κατοχυρώνεται στο ελληνικό Σύνταγμα ως κοινωνικό αγαθό.

Η παιδεία, ως σύνθετη λειτουργία, αποτίνεται σε περισσότερες κατηγορίες ατόμων και προϋποθέτει τη συμμετοχή και συνεργασία τους. Όπως ρητά προκύπτει από την Συνταγματική διάταξη το δικαίωμα παιδείας αναγνωρίζεται υπέρ των ελλήνων πολιτών. Φορείς του δικαιώματος παιδείας είναι φυσικά πρόσωπα, εκπαιδευτικοί, εκπαιδευόμενοι κλπ, αλλά και νομικά πρόσωπα και ενώσεις προσώπων.

1.3 Ιστορική διαδρομή των ελληνικών Συνταγματικών κειμένων για την παιδεία

Καταρχήν το Σύνταγμα της Τροιζήνας μεταξύ άλλων καθιέρωνε και την αρχή της ελευθερίας της εκπαίδευσης, της γνώσης και του τύπου, καθώς και της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης και λατρείας. Ειδικότερα, η διάταξη που αναφέρεται στην εκπαίδευση περιλαμβάνεται στο κεφαλαίο Γ' "Δημόσιον Δίκαιον των Ελλήνων", άρ.20, το οποίο όριζε ότι: "Οι Έλληνες έχουσι το δικαίωμα να συσταίνωσι καταστήματα παντός είδους, παιδείας,

φιλανθρωπίας, βιομηχανίας και τεχνών, και να εκλέγωσι διδασκάλους διά την εκπαίδευσίν των"⁷.

Το Σύνταγμα της Επιδαύρου, σε αντίθεση με τα προγενέστερα Συντάγματα του Άστρους και της Τροιζήνας δεν συμπεριλάμβανε παρόμοια διάταξη.

Μελετώντας πάντως τα Συνταγματικά κείμενα των πρώτων μεταεπαναστατικών χρόνων προκύπτει ότι το ζήτημα της εκπαίδευσης προβλημάτιζε ιδιαίτερα τον τότε συνταγματικό νομοθέτη καθώς προσπαθούσε να θεμελιώσει το νέο ελληνικό κράτος πάνω σε φιλελεύθερες βάσεις⁸.

Κατά την Καποδιστριακή περίοδο το Σύνταγμα που ψηφίστηκε στο Ναύπλιο από την Ε' Εθνοσυνέλευση και το οποίο δεν εφαρμόστηκε ποτέ περιελάμβανε σχετική διάταξη για την παιδεία στο άρθρο 28, η οποία όριζε ότι: "όλοι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα ν' αποκτήσι μέρος των υλικών και ηθικών αγαθών...και να συσταίνωσι καταστήματα παιδευτικά...και να φροντίζωσι περί της εκπαιδεύσεως των τέκνων τους..."

Το Σύνταγμα αυτό διακρινόταν για το φιλελεύθερο χαρακτήρα του και προστάτευε τα ατομικά δικαιώματα που προέβλεπαν τα προηγούμενα Συντάγματα.

Στο Σύνταγμα του 1844 γίνεται για πρώτη φορά λόγος για "ανωτέρα εκπαίδευση" καθώς και για σύσταση ιδιωτικών εκπαιδευτικών καταστημάτων σύμφωνα με τους νόμους του κράτους(άρθρο 11)⁹.

Θεσπίζεται λοιπόν, για πρώτη φορά, συνταγματικό ατομικό δικαίωμα σύστασης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων. Ένα άλλο σημείο της παραπάνω περιόδου είναι ότι η στοιχειώδης εκπαίδευση αποτελούσε τη βασική φροντίδα της τοπικής αυτοδιοίκησης, δηλαδή των Δήμων, γι'αυτό και η πρόκριση του όρου "δημοτική εκπαίδευση".

Το Σύνταγμα του 1864 έχει πανομοιότυπη διάταξη για την εκπαίδευση με αυτήν του Συντάγματος του 1844.

Στο Σύνταγμα του 1911 γίνεται λόγος και για παροχή "δωρεάν παιδείας", η οποία καλύπτει μόνο τη στοιχειώδη εκπαίδευση, ενώ για τις άλλες δύο βαθμίδες της το Κράτος στήριξε τις δαπάνες της.

Τέλος πρέπει να υπογραμμισθεί ότι για πρώτη φορά το 1911 η ίδρυση ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων επεκτείνεται και σε νομικά πρόσωπα.

Το Σύνταγμα του 1927 αναφέρει ότι τα έξοδα σύστασης και λειτουργίας των εκπαιδευτηρίων στοιχειώδους εκπαίδευσης και ιδίων καταστημάτων μέσης και ανώτατης εκπαίδευσης μπορούν να αναλάβουν και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης.

Το Σύνταγμα του 1952 διακρίνει την εκπαίδευση σε δύο κατηγορίες:α)τη στοιχειώδη εκπαίδευση που παρέχεται από το Κράτος και β) την παιδεία που ενεργείται δαπάνη του Κράτους και περιλαμβάνει τη μέση και την ανώτατη εκπαίδευση. Ας σημειωθεί ότι στα κύρια χαρακτηριστικά της στοιχειώδους εκπαίδευσης, σύμφωνα με το αρ.16, ανήκουν η φοίτηση που είναι υποχρεωτική για όλους και ο καθορισμός των ετών, τα οποία δεν μπορεί να είναι λιγότερα από έξι. Επίσης η Πολιτεία παρέχει στη στοιχειώδη εκπαίδευση όλα τα μέσα ενώ αντίθετα στη μέση και στην ανώτατη το κράτος απλώς αναλαμβάνει τα έξοδα.

⁷ .Βλ. Κ. Μαυριά -Α. Παντελή, Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και Ξένα, σ.46

⁸ .Βλ. Α. Μάνεση, Η φιλελεύθερη και δημοκρατική ιδεολογία της εθνικής επανάστασης του 1821,Αθήνα 1987,σ.312

⁹.Βλ. Κ. Μαυριά -Α. Παντελή, Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και Ξένα, σ.85

Τέλος, το Σύνταγμα του 1968/1973 κατοχυρώνεται για πρώτη φορά συνταγματικά η νομική μορφή των ΑΕΙ ως αυτοδιοικούμενα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.

1.4 Η ισχύουσα συνταγματική ρύθμιση για το δικαίωμα της παιδείας-Σύνταγμα του 1975/1986/2001

Νέα στοιχεία σχετικά με την εκπαίδευση περιέχονται στο άρθρο 16 του Συντάγματος του 1975 το οποίο αναφέρει:

"1. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες, η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθέρια και η ελευθέρια της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα.

2. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει βασική αποστολή και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

3. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερο από εννιά.

4. Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το Κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία ανάλογα με τις ικανότητές τους.

5. Η ανωτάτη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχωνεύσει ή κατάτμηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει.

Ειδικά νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και την συμμετοχή των ασπυδαστων σ' αυτούς.

6. Οι καθηγητές των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι εκπαιδευτικοί λειτουργοί. Το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό τους επιτελεί επίσης δημόσιο λειτουργήμα, με τις προϋποθέσεις που νόμος ορίζει.(...)

7. Η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση παρέχεται από το Κράτος και με σχολές ανώτερης βαθμίδας για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία χρόνια, όπως προβλέπεται ειδικότερα από το νόμο, που ορίζει τα επαγγελματικά δικαιώματα όσων αποφοιτούν από τις σχολές αυτές.

8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης άδειας για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν στο Κράτος, τα σχετικά με την εποπτεία που ασκείται πάνω σ' αυτά, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού τους.

Η σύσταση ανωτάτων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται.

9. Ο αθλητισμός τελεί υπό την προστασία και την ανώτατη εποπτεία του Κράτους.(...)"

Η διάταξη αυτή είναι νέα στο μεγαλύτερο μέρος της· εν μέρει μόνο επαναλαμβάνει τη διάταξη του άρθρου 16§2 του Συντάγματος του 1952.

Από την ισχύουσα διάταξη προκύπτει ότι, κατά το ίδιο το Σύνταγμα, η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους. Αποτελεί δηλαδή απόφαση του συνταγματικού νομοθέτη, ότι η παιδεία (εν αντιθέσει π.χ. προς τον τύπο) είναι

ενταγμένη στον κρατικό χώρο, στο χώρο δηλαδή που διέπεται από την άσκηση της δημόσιας εξουσίας¹⁰.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι το Σύνταγμα στην περίπτωση της παιδείας δεν αρκείται σε λόγους όπως "προστασία", "μέριμνα" ή "φροντίδα", ούτε περιορίζεται στη θέσπιση "υποχρέωσης" του κράτους να λάβει ορισμένα μέτρα. Το άρθρο 16§2 είναι πράγματι η μόνη συνταγματική διάταξη που καθιερώνει ρητώς μια βασική αποστολή του κράτους. Από λειτουργικής επομένως απόψεως (αν και όχι από οργανωτικής) το Σύνταγμα προβλέπει το δημόσιο χαρακτήρα της παιδείας. Σε μια λειτουργική ιδιωτικοποίηση της παιδείας δεν μπορεί να προβεί ούτε ο ίδιος ο νομοθέτης καθώς θα ήταν δυνατή μόνο με αναθεώρηση του Συντάγματος¹¹.

Από την απαγόρευση αυτή της "λειτουργικής ιδιωτικοποίησης" της παιδείας πρέπει να διακρίνεται η εν μέρει διενέργεια της από ιδιωτικούς φορείς.

1.4.1 Οι σκοποί της παιδείας κατά το άρθρο 16§2 του Συντάγματος του 1975

Το άρθρο 16§2 διακηρύσσει πως η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του κράτους και θέτει μια σειρά σκοπών γι' αυτή (ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και διάπλαση σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες). Οι διακηρύξεις αυτές αφορούν πάντως λιγότερο την παιδεία με την φιλοσοφική της έννοια ως σύνθετη κοινωνική λειτουργία και περισσότερο την οργανωμένη μορφή της, δηλ. την εκπαίδευση¹². Εξάλλου το Σύνταγμα αρκείται σε μια γενική στοχοθεσία αφήνοντας τον καθορισμό των μέσων στον κοινό νομοθέτη. Πάντως ο σκοπός της παιδείας που διαγράφεται στις εν λόγω διατάξεις αποτελεί το υπόβαθρο της λειτουργίας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος¹³.

Ειδικότερα για την "ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης" θα πρέπει να λεχθεί ότι αυτή, μετά την απάλειψη στο ισχύον Σύνταγμα της σχετικής πρόβλεψης του άρθρου 16§2 Συντ. 1952, δεν ταυτίζεται πλέον με τις "ιδεολογικές κατευθύνσεις του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού". Σε κάθε περίπτωση η ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης σχετίζεται προς συγκεκριμένα μαθήματα και δεν μπορεί να αναχθεί σε πανοπτικό κριτήριο για την εκτίμηση της συνταγματικότητας ή άλλων νομοθετικών επιλογών σε θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής. Η συνταγματική καθιέρωση σαφούς ιδεολογικού προσανατολισμού της παιδείας ενδέχεται να φορτίσει χωρίς λόγο την ευαίσθητη αυτή λειτουργία.

1.4.2 Η εξειδίκευση των σκοπών της παιδείας και οι νομοθετικές ρυθμίσεις του 1976 και του 1985

Το γενικό ιδεολογικό περίγραμμα της παρ.2 του άρθρου 16 εξειδικεύεται και αναλύεται στις σχετικές διατάξεις του νόμου 309/76, ο οποίος προσδιορίζει

¹⁰ Βλ. Π. Δ. Δαγτόγλου, Η υπαγωγή της παιδείας στην εξαίρεση του αρ.55 ΣυνθΕΟΚ, ΝοΒ 1986, σ.1552

¹¹ Βλ. Π. Δ. Δαγτόγλου, Η υπαγωγή της παιδείας στην εξαίρεση του αρ.55 ΣυνθΕΟΚ, ΝοΒ 1986, σ.1552

¹² Βλ. Γεωργόπουλος Κ., Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 1990, σ.310-311

¹³ Βλ. Πουλής Παναγιώτης, Εκπαιδευτικό Δίκαιο και Θεσμοί, 2001, σ.41

τους σκοπούς της παιδείας σε κάθε μία βαθμίδα της παιδείας. Συγκεκριμένα: "Σκοπός του νηπιαγωγείου είναι να συμπληρώσει και να ενισχύσει την οικογενειακήν ανατροφήν...

Σκοπός του Δημοτικού Σχολείου είναι να θέσει τας βάσεις των μαθητών της πρώτης σχολικής ηλικίας...

Σκοπός του Γυμνασίου είναι να εμπεδώσει την εγκύκλιον μόρφωσιν των εφήβων...

Σκοπός των Λυκείων είναι να προσφέρει πλουσιώτεραν μόρφωσιν εις όσους νέους προορίζονται για εκπαιδευσιν ανωτέρου επιπέδου...."

Αν εξετάσει κανείς την παραπάνω νομοθετική ρύθμιση θα διαπιστώσει ότι η στοχοθεσία της γενικής εκπαίδευσης δεν απέχει πολύ από το άρθρο 16 του Συντάγματος του 1975.

Η θεσμική μεταρρύθμιση που έγινε το 1985 με το ν.1566/1985 παρουσίαζε αποκλίσεις ως προς τη στοχοθεσία της εκπαίδευσης σε σχέση με τον ν.309/76. Μία πρώτη παρατήρηση είναι η απόκλιση σχετικά με την εξειδίκευση της συνταγματικής επιταγής για την "ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνειδησης" μεταξύ των δύο αυτών νομοθετημάτων.

Στο ν.1566/1985 ευρύτερος σκοπός του νομοθέτη είναι να συμπεριλάβει και τη δημοτική εκπαίδευση στο γενικότερο νόημα της εκπαίδευσης, ώστε να ταυτιστεί με την πολύπλευρη πνευματική και σωματική ανάπτυξη των μαθητών. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο ν.1566/1985 επιχείρησε ένα γενικό επαναπροσδιορισμό των δύο πρώτων βαθμίδων της εκπαίδευσης και έθεσε σε νέες βάσεις την οργάνωση και τη λειτουργία τους.

1.4.3 Δωρεάν παιδεία

Το πλέγμα των συνταγματικών ρυθμίσεων σχετικά με την εκπαίδευση γενικά ολοκληρώνεται με τις διατάξεις της §4 του άρ.16 για το δικαίωμα δωρεάν παιδείας και την ενίσχυση των σπουδαστών από το κράτος¹⁴.

Το δικαίωμα δωρεάν παιδείας είναι το αρχαιότερο κοινωνικό δικαίωμα στο ελληνικό συνταγματικό δίκαιο, αφού πρωτοεμφανίστηκε στο Σύνταγμα του 1844, ενώ το διακρίνει ακόμα από τα υπόλοιπα κοινωνικά δικαιώματα η σαφής και οριστική διατύπωσή του, τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς τους φορείς του. Προφανώς ούτε η πρώιμη εμφάνιση ούτε η έμφαση στην κατοχύρωσή του είναι τυχαία φαινόμενα, αλλ' αντίθετα συνδέονται προς μια σειρά από ιδιαιτερότητες του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού από τον 19^ο αιώνα ακόμη και ειδικότερα προς τις ιδιοτυπίες στην δομική κοινωνική κινητικότητα. Το "κεκτημένο" που απορρέει από το δικαίωμα αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί απόλυτο, με την έννοια ότι δεν επιτρέπεται να θεσπιστούν δίδακτρα οποιασδήποτε μορφής στα κρατικά εκπαιδευτήρια και η τυχόν είσπραξή τους θα είναι παράνομη και θα συνεπάγεται αξίωση επιστροφής τους¹⁵. Εξάλλου η αναφορά σ' όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης φαίνεται να καλύπτει κάθε μορφή οργανωμένης μορφής της τελευταίας που καταλήγει σε παροχή τίτλου σπουδών πρόσφορου για να αξιοποιηθεί επαγγελματικά, συνεπώς και τις μεταπτυχιακές σπουδές.

Δωρεάν παιδεία σημαίνει, εκτός από την μη καταβολή διδάκτρων, και τη δωρεάν παροχή του ελαχίστου αριθμού των στοιχειωδώς απαραίτητων, για

¹⁴ Βλ. Χρυσόγονος Κώστας, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σ. 314

¹⁵ Βλ. Χρυσόγονος Κώστας, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σ. 314

την αποτελεσματική συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία βιβλίων. Ήταν λοιπόν αντισυνταγματικές οι διατάξεις των άρθρων 12 παρ.7(καταβολή διδάκτρων από μεταπτυχιακούς φοιτητές) και 22 παρ.1(κατάργηση της δωρεάν διανομής βιβλίων σε όσους φοιτητές έχουν οικογενειακό εισόδημα άνω ενός ορίου) του ν.2083/1992 οι οποίες άλλωστε ουδέποτε εφαρμόστηκαν.

Η ιδιαίτερη μνεία του άρθρου 16 παρ.4 εδ. β' του Συντάγματος για την ενίσχυση ορισμένων κατηγοριών σπουδαστών από το κράτος υπονοεί κυρίως τον θεσμό των κρατικών υποτροφιών, η παροχή των οποίων συνιστά συνεπώς κοινωνικό δικαίωμα¹⁶.

1.4.4 Υποχρεωτική εννεαετής φοίτηση

Ένα παραπέρα συνταγματικό περιορισμό για τον εκπαιδευτικό νομοθέτη, αλλά ταυτόχρονα και ευθεία καθιέρωση υποχρέωσης για τους μαθητές και τους γονείς τους, περιέχει η παρ.3 του άρθρου 16 του Συντάγματος, με την καθιέρωση της εννεαετούς κατ' ελάχιστο όριο υποχρεωτικής φοίτησης.

Ο συντακτικός νομοθέτης δεν αφήνει την παιδεία στην αγαθή προαίρεση των μαθητών και των γονέων τους, αλλά κρίνει απαραίτητο να θεσπίσει την υποχρεωτική φοίτηση.

Πρέπει να σημειώσουμε επίσης ότι τα εννέα έτη της υποχρεωτικής φοίτησης μπορούν να αυξηθούν με απόφαση του κοινού νομοθέτη. Το Σύνταγμα απαγορεύει τη μείωση, όχι όμως και την αύξηση του χρόνου υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Πρόκειται, κατά μία άποψη για ημερολογιακά έτη φοίτησης. Το ΣτΕ πάντως, με την απόφαση 38/1985, αποφάνθηκε ότι η υποχρεωτική εννεαετής φοίτηση πρέπει να είναι αποτελεσματική, δηλαδή να παρέχει πράγματι την αντίστοιχη παιδεία, άρα προς απόκτηση της παιδείας αυτής ενδέχεται να απαιτείται επανάληψη της τάξης.

Η συνταγματική κατοχύρωση της εννεαετούς φοίτησης εντάσσεται στα πλαίσια της κοινωνικής αποστολής του κράτους και προστατεύει το νεαρό πολίτη τόσο από τον ασκούντα την πατρική εξουσία ή τον έχοντα την επιμέλεια του προσώπου του, ο οποίος είναι δυνατόν να αδιαφορήσει για την εκπαίδευσή του, όσο και από τον ίδιο του τον εαυτό¹⁷.

Παρατηρούμε από τα πιο πάνω εκτεθέντα ότι υπάρχει ένα πλέγμα συνταγματικών ρυθμίσεων που ο συνταγματικός νομοθέτης προέβλεψε, για να κατοχυρώσει την παιδεία και την εκπαίδευση και το δικαίωμα της δωρεάν παιδείας.

1.5 Κοινωνικό κράτος δικαίου και παροχή παιδείας

Η περίπτωση της παιδείας αποτυπώνει ανάγλυφα τη μετεξέλιξη του κράτους δικαίου στο κοινωνικό κράτος δικαίου, τη μετάβαση από την αρνητική σχέση κράτους και ατόμου, υπό την έννοια της αποχής του κράτους από το χώρο της δράσης του ατόμου, στη θετική σχέση τους, υπό την έννοια της αναγνώρισης κοινωνικών δικαιωμάτων και παροχών στους πολίτες¹⁸.

¹⁶ Βλ. Χρυσόγονος Κώστας, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σ. 315

¹⁷ Βλ. Πουλής Παναγιώτης, Εκπαιδευτικό Δίκαιο και Θεσμοί, 2001, σ.41

¹⁸ Βλ. Μουαμελετζή Ευτυχία, Η επίδραση του κοινοτικού δικαίου στην δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα, εκδ. Σάκκουλα, σ.12

Το δικαίωμα στην παιδεία θεωρείται τόσο ατομικό όσο και κοινωνικό, επειδή στο κοινωνικό κράτος δικάου η παιδεία εμφανίζεται υπό δύο έννοιες. Αφενός, η υποκειμενική αντίληψη περί παιδείας, που αντιμετωπίζει την παιδεία από την πλευρά της σημασίας της για τον διδασκόμενο και εκφράζεται με τις αρχές της ίσης πρόσβασης όλων στη μόρφωση και της ελεύθερης επιλογής του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Αφετέρου, η αντικειμενική-θεσμική θεώρηση της παιδείας αναφέρεται στην κοινωνική χρησιμότητά της και την προσεγγίζει από την πλευρά της κοινωνικής αποστολής του κράτους ως παροχή δημόσιας υπηρεσίας, αντικατοπτρίζεται δε στις αρχές της δωρεάν φοίτησης και της μη διακρίνουσας μεταχείρισης των σπουδαστών. Οι ρυθμίσεις του άρ.16 του Συντάγματος που συνδυάζουν ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα στην εκπαίδευση, ανταποκρίνονται ομοίως στις απαιτήσεις του σύγχρονου κοινωνικού κράτους δικαίου.

Στο κοινωνικό κράτος δικαίου, που τείνει να γίνεται όλο και πιο παρεμβατικό, προβάλλει απόλυτα φυσιολογική και αναμενόμενη η τάση υπερίσχυσης της κοινωνικής μορφής του δικαιώματος στην παιδεία. Όμως η κρατική παρέμβαση οφείλει να προσλαμβάνει την πιο κατάλληλη και αναγκαία μορφή ώστε να μην προσβάλλονται αυθαίρετα τα ατομικά δικαιώματα από την κατάχρηση της έννοιας του δημοσίου συμφέροντος.

Η υλοποίηση των στόχων του κοινωνικού κράτους συνεπάγεται την κρατική συνεπάγεται την κρατική παρέμβαση στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας, η οποία με τη σειρά της προφανώς πλήττει σε κάποιο βαθμό την άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων. Το σύνολο όλων αυτών των σχέσεων καθορίζει τελικά την ύπαρξη ή μη, καθώς και το μέτρο του δημοσίου χαρακτήρα του ελληνικού συστήματος.

1.6 Το δικαίωμα στη μόρφωση

Το ζήτημα της παιδείας δεν αποτελεί ένα απλό δικαίωμα στη μόρφωση, αλλά συνιστά ένα θεμελιώδες συνταγματικό δικαίωμα¹⁹. Το κοινωνικό δικαίωμα στη μόρφωση είναι ένα πλέγμα ρυθμίσεων που καταγράφονται στο Σύνταγμα του 1975. Το δικαίωμα αυτό δεν μνημονεύεται ρητώς αλλά απορρέει κυρίως από το συνδυασμό των παρ.3(Υποχρεωτική εννεαετής φοίτηση) και 4(Δωρεάν παιδεία) του Σ. Το δικαίωμα στη δωρεάν παιδεία είναι μία επιβεβαίωση του ρόλου του κοινωνικού κράτους για τα ζητήματα της εκπαίδευσης, ενώ με την κατοχύρωση της υποχρεωτικής φοίτησης διαπιστώνεται η υπακοή στους σκοπούς της παιδείας, όπως αυτοί διαπιστώνονται στην §2 του ιδίου άρθρου.

Έτσι το δικαίωμα αυτό θεμελιώνει αγωγίμες απαιτήσεις έναντι του κράτους για δωρεάν δημόσια εκπαίδευση, οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος και ρύθμιση ισότιμης πρόσβασης σε αυτό.

Από τη σύσταση του ελληνικού κράτους διαχρονικά διαπιστώνουμε ότι όλα τα ελληνικά συνταγματικά κείμενα, όπως άλλωστε αναφέρθηκε προηγουμένως, δεν περιέχουν αυτούσιες διατάξεις για το δικαίωμα στη μόρφωση. Όμως από τη μελέτη και ανάλυση των συνταγματικών ρυθμίσεων σαφώς προκύπτει το δικαίωμα αυτό. Άλλωστε, το δικαίωμα στη μόρφωση είναι ίσως η πιο σημαντική κατάκτηση του ανθρώπου, γι' αυτό και

¹⁹ Βλ. Πουλής Παναγιώτης, Εκπαιδευτικό Δίκαιο και Θεσμοί, 2001, σ.36

καθιερώνεται ως θεμελιώδες συνταγματικό δικαίωμα και περιβάλλεται με τις ανάλογες αυξημένες συνταγματικές εγγυήσεις²⁰.

1.7 Προστασία του δικαιώματος στην εκπαίδευση σε κείμενα διεθνών συμβάσεων

Το δικαίωμα στην παιδεία δεν κατοχυρώνεται μόνο σε πλείστα εθνικά συντάγματα, αλλά και σε διεθνείς συμβάσεις:

Το άρ.13 του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, που υπεγράφη από τα μέλη του ΟΗΕ το 1966, στη Νέα Υόρκη, αναφέρει:"1. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα μορφώσεως κάθε ανθρώπου.(....)

2.Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι προς το σκοπό εξασφάλισης της πλήρους άσκησης του δικαιώματος αυτού:α. Η βασική εκπαίδευση πρέπει να είναι υποχρεωτική και να παρέχεται σε όλους δωρεάν.

β. Η μέση εκπαίδευση με τις διάφορες μορφές της πρέπει να παρέχεται με την προοδευτική θέσπιση της δωρεάν παιδείας.

Γ. Η ανώτερη εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται σε όλους ισότιμα..... με την προοδευτική θέσπιση της δωρεάν παιδείας.

Επίσης, το άρθρο 26 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που υπεγράφη από τον ΟΗΕ το1948 στο Παρίσι, αναφέρει:"1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν τουλάχιστον στην στοιχειώδη και στη βασική της βαθμίδα. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική...."

Επιπρόσθετα, το άρ.10 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη που υπεγράφη στο Τορίνο το 1961 αναφέρεται στο δικαίωμα των ατόμων στην επαγγελματική εκπαίδευση.

Επιπλέον, τα Κράτη τα οποία υπέγραψαν την Τελική Πράξη της Διασκέψεως για την ασφάλεια και τη συνεργασία στην Ευρώπη, στο Ελσίνκι τον Αύγουστο του 1975 συμφώνησαν να ενθαρρύνουν τη συνεργασία στον τομέα της παιδείας.

Τέλος, η συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση του Μάαστριχτ προβλέπει ότι η δράση της Κοινότητας περιλαμβάνει τη "συμβολή σε μία παιδεία και κατάρτιση υψηλού επιπέδου, καθώς και στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών".

²⁰ Βλ. Πουλής Παναγιώτης, Εκπαιδευτικό Δίκαιο και Θεσμοί, 2001, σ.39

2.1 Η ισχύουσα συνταγματική ρύθμιση

Οι ευρείες εξουσίες του κράτους κατά το άρθρο 16 του Συντάγματος δεν είναι ασυμβίβαστες με την ιδιωτική πρωτοβουλία στον τομέα της εκπαίδευσης. Η §8 καλεί το νομοθέτη να ορίσει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης αδειών για την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, την έκταση της κρατικής εποπτείας, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση του απασχολούμενου διδακτικού προσωπικού. Όπως γίνεται ομοφώνως δεκτό στη θεωρία και στη νομολογία, η ανωτέρω διάταξη περιλαμβάνει τη συνταγματική καθιέρωση και προστασία της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Τόσο υπό τα προγενέστερα Συντάγματα, όσο και υπό το Σύνταγμα του 1975, η νομολογία του ΣτΕ αναγνωρίζει με αδιατάραχτη συνέπεια ότι στην Ελληνική έννομη τάξη η ιδιωτική παιδεία τελεί υπό καθεστώς συνταγματικών εγγυήσεων και αποτελεί συνταγματικό δικαίωμα όσων μετέχουν στις διάφορες μορφές της λειτουργίας της²¹. Την ελευθερία των ιδιωτών να ιδρύουν εκπαιδευτήρια δεν μπορεί να τη θίξει ούτε ο κοινός νομοθέτης. Φραγμούς στην ιδιωτική εκπαίδευση θέτει το Σύνταγμα, όταν απαγορεύει τη σύσταση ανωτάτων σχολών από ιδιώτες. Συνεπώς, η συνταγματική προστασία για την ίδρυση ιδιωτικών σχολείων παρέχεται μόνο στις δύο πρώτες βαθμίδες της γενικής εκπαίδευσης, υπό την επιφύλαξη του νόμου.

Εκείνο το οποίο πρέπει να επισημανθεί είναι ότι υπό το φως του Συντάγματος του 1975/1986/2001 και κάτω από την αυστηρότητά του για τη μη επέκταση της παιδείας σε πανεπιστημιακό καθεστώς και την απαγόρευση σύστασης ιδιωτικών πανεπιστημίων, η Ελληνική Πολιτεία αντιμετωπίζει την ιδιωτική εκπαίδευση με "καχυποψία" και "πνεύμα αρνητικό"²². Επιθυμία του ελληνικού κράτους είναι η παροχή ποιοτικής δημόσιας εκπαίδευσης και η συνεχής βελτίωσή της, ώστε να ανταποκριθεί πλήρως στους σκοπούς που διαγράφονται μέσα από τις ισχύουσες συνταγματικές διατάξεις. Αλλά, όπως παρατηρεί ο Β. Σκουρής "η ιδιωτική εκπαίδευση δεν μπορεί να καταργηθεί με νομοθετικά και διοικητικά μέτρα".

Από την §7 του άρ.16 συνάγεται ότι δεν ιδρύεται συνταγματικά κατοχυρωμένο ατομικό δικαίωμα των ιδιωτών για την ίδρυση σχολείων επαγγελματικής και κάθε άλλης ειδικής εκπαίδευσης, ούτε όμως απαγορεύεται από το Σύνταγμα η ίδρυση από ιδιώτες των παραπάνω εκπαιδευτηρίων²³.

Τα δικαιώματα ιδιωτικής εκπαίδευσης έχει διττή διάσταση: η αναγνώριση της παροχής ιδιωτικής εκπαίδευσης ως ατομικού δικαιώματος υπάγει ασφαλώς την ιδιωτική παιδεία στη "λογική" των ατομικών δικαιωμάτων, που αποσκοπούν κατ' αρχήν στην εξυπηρέτηση του ιδιωτικού συμφέροντος, στη λογική δηλαδή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και της οικονομικής ελευθερίας. Υπ' αυτήν την έννοια, το προϊόν της εκπαίδευσης έχει και την ιδιότητα του οικονομικού αγαθού και μάλιστα αυτήν του άυλου οικονομικού αγαθού. Ως προς τούτο, το δικαίωμα αυτό εντάσσεται στο πεδίο προστασίας του άρ.5

²¹ Βλ. Σκουρής Βασίλειος, Δίκαιο της Παιδείας, εκδ. Σάκκουλα, 1998, σ.29

²² Βλ. Πουλής Παναγιώτης, Δίκαιο της εκπαίδευσης, σ.241

²³ Βλ. Πουλής Παναγιώτης, Εκπαιδευτικό Δίκαιο και Θεσμοί, 2001, σ. 212

πα.1 του Συντάγματος. Η φύση όμως της παροχής, δηλαδή η παιδεία, που έχει το χαρακτήρα κοινωνικής αποστολής ή κοινωνικής λειτουργίας, υπάγει, ταυτόχρονα, το δικαίωμα ιδιωτικής εκπαίδευσης και στην εξυπηρέτηση του κοινωνικού συμφέροντος²⁴.

2.1.1. Το δικαίωμα ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων.

Το άρθρο 16 § 8 του Συντάγματος ορίζει τα εξής: "Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης άδειας για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν στο Κράτος, τα σχετικά με την εποπτεία που ασκείται πάνω σ' αυτά, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση, του διδακτικού προσωπικού τους.

«Η σύσταση ανωτάτων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται". Αποτελεί πάγια θέση της νομολογίας των δικαστηρίων μας και γίνεται ομόφωνα δεκτό από τη θεωρία ότι με τη διάταξη αυτή κατοχυρώνεται συνταγματικά η προστασία της ιδιωτικής εκπαίδευσης ως προς τη γενική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Παρόλα αυτά το δικαίωμα ίδρυσης ιδιωτικών σχολείων δεν έχει αποκλειστική βάση το άρθρο 16 § 8 του Συντάγματος που το κατοχυρώνει και την αδιάκοπη συνταγματική και νομοθετική συνέχεια που το υποβασιάζει. Είναι συνάρτηση και σημείο συνάντησης δυο ακόμα συνταγματικά κατοχυρωμένων ελευθεριών: της ελευθερίας της επιστήμης και της διδασκαλίας (άρθρο 16 § 1), που δεν είναι ασύνδετη με τη γενικότερη ακόμη ελευθερία του καθενός να εκφράζει και να διαδίδει τους στοχασμούς του (άρθρο 14 § 1) αλλά και της επιχειρηματικής ελευθερίας (άρθρα 5 § 1 και 106 §§ 2 και 4)²⁵, ως ειδικότερη έκφραση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.

Ας επανέλθουμε τώρα στο άρ. 16 του Συντάγματος από την ανάλυση του οποίου προκύπτουν τα εξής:

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει, πλάι στα κρατικά, και μη κρατικά εκπαιδευτήρια. Η επιφύλαξη του νόμου που περιέχεται στο άρθρο 16 § 8 δεν μπορεί ποτέ να χρησιμοποιηθεί για την απαγόρευση άλλων τύπων μη κρατικών εκπαιδευτηρίων. Ο προβλεπόμενος δηλαδή στη διάταξη αυτή νόμος δεν μπορεί να απαγορεύσει ή να αναστείλει την ίδρυση μη κρατικών εκπαιδευτηρίων, γιατί το Σύνταγμα θεσπίζει ως αντικείμενο, του νόμου αυτού τον καθορισμό του πως, αλλά όχι του εάν θα ιδρύονται και θα λειτουργούν τα εκπαιδευτήρια αυτά²⁶. Κατά μείζονα λόγο δεν μπορεί ο νομοθέτης να αναθέσει την απόφαση περί ιδρύσεως των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων στη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης. Αντιθέτως, όπως ήδη αναφέρθηκε, το Σύνταγμα κατοχυρώνει το ατομικό δικαίωμα ίδρυσης, διοίκησης και λειτουργίας ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου.

Το δικαίωμα αυτό η § 8 του άρ. 16 το περιορίζει άμεσα, απαγορεύοντας τη σύσταση ανωτάτων σχολών από ιδιώτες. Το καθεστώς έντονου κρατικού ελέγχου, υπό το οποίο τίθεται έτσι η ιδιωτική εκπαίδευση, υποδηλώνει προφανώς τη μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη ώστε να

²⁴ Βλ. Τσάτσος, Λοβέρδος, Κανελλοπούλου, Σύνταγμα και ιδιωτική παιδεία, ΤοΣ 1/1992, σ.93

²⁵ Βλ. Φ. Θ. Βεγλήρης, "Το Συνταγματικό και νομοθετικό πρόβλημα της ιδιωτικής εκπαίδευσης", ΤοΣ, 1989 - τεύχος 4^ο, σελ. 559.

²⁶ Βλ. Π.Δ. Δαγτόγλου, "Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα" - τόμος Α' Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σ. 813.

διασφαλιστεί ότι και η τελευταία θα ταχθεί, όπως και η δημόσια, στην εξυπηρέτηση των σκοπών της § 2 του άρθρου 16 του Συντάγματος²⁷.

Για να έχει εξάλλου ουσιαστικό περιεχόμενο η ελευθερία της ιδιωτικής εκπαίδευσης θα πρέπει να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει και το δικαίωμα του ιδιοκτήτη να διαμορφώνει τη φυσιογνωμία του σχολείου του τόσο από την άποψη του περιεχομένου της διδασκαλίας όσο και από την άποψη του διδακτικού προσωπικού. Το δικαίωμα διαμόρφωσης της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας καθενός ιδιωτικού σχολείου, προκειμένου να κατοχυρωθεί πολυφωνικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης, περιορίζεται από την επιβεβλημένη, κατά το άρθρο 16 § 8 του Συντάγματος, κρατική εποπτεία, δεν επιτρέπεται όμως να αναιρεθεί η ουσία του, όπως έχει λεχθεί προηγουμένως. Η εποπτεία αυτή είναι τόσο προληπτική όσο και κατασταλτική²⁸. Αποβλέπει δηλαδή μόνο στη διαπίστωση της εκπλήρωσης των νόμιμων προϋποθέσεων και όρων, τόσο από τα υπό ίδρυση όσο και από τα ήδη υπάρχοντα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) είχε την ευκαιρία ν' ασχοληθεί επανειλημμένα με την συνταγματική προστασία της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Καταρχήν πρέπει να εξαρθεί ότι το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας μας δεχόταν και δέχεται με αξιοσημείωτη και αδιατάρακτη συνέπεια ότι στην ελληνική έννομη τάξη η ιδιωτική παιδεία τελεί υπό καθεστώς συνταγματικών εγγυήσεων και αποτελεί συνταγματικό δικαίωμα όσων συμμετέχουν στις διάφορες μορφές της λειτουργίας της²⁹. Χαρακτηριστικές είναι οι αποφάσεις 1912 - 1918/1980 που τονίζουν ότι: "ο Συντακτικός Νομοθέτης του 1975, εν αρμονία προς την διακηρυσσόμενην υπ' αυτού ελευθερίαν της διδασκαλίας και της ερεύνης, της επιστήμης και της τέχνης ενέμεινεν κατ' αρχήν εις την υπό την αλληλοδιαδόχως ισχυσάντων ελληνικών Συνταγμάτων αναγνωριζομένην ελευθερίαν των ιδιωτών όπως ιδρύουν εκπαιδευτήρια, πλην των παρεχόντων ανώτατην εκπαίδευσιν. Η ελευθερία αυτή, αμέσως εκπηγάζουσα εκ του Συντάγματος, δεν δύναται να θιγή υπό του κοινού νομοθέτου, περιοριζομένου μόνον εις την ρύθμισιν των όρων και προϋποθέσεων της ιδρύσεως και λειτουργίας των, επί τη συνδρομή των οποίων είναι υποχρεωτική η χορήγηση σχετικής άδειας."

Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι ο νομοθέτης μπορούσε να θεσπίσει στο πρόσωπο του ιδρυτή ειδικά προσόντα και να προβλέψει κωλύματα, προκειμένου να εξασφαλιστεί η σωστή λειτουργία των ιδιωτικών σχολείων³⁰. Ιδιαίτερα σημαντικές για την έκταση της συνταγματικής εγγυήσεως της ιδιωτικής παιδείας υπήρξαν οι ΣτΕ 734/1955 και 1258/1959, οι οποίες αντιμετώπισαν το ζήτημα της νομοθετικής επεμβάσεως στις έννομες σχέσεις μεταξύ των ιδιωτικών εκπαιδευτικών και των ιδιοκτητών των σχολείων. Η ΣτΕ 734/1955 τονίζει ότι οι νομοθετικοί περιορισμοί αυτών των συνταγματικών δικαιωμάτων (ελευθερία ίδρυσης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων αλλά και ελευθερία διοίκησης και λειτουργίας τους) επιτρέπονται μόνο στον βαθμό που δεν θίγουν την ελευθερία της λειτουργίας και διοικήσεως των ιδιωτικών

²⁷ Βλ. Χρυσόγονος Κώστας, "Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, σ. 330.

²⁸ Βλ. Δαγτόγλου Π. Δ., "Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα", τόμος Α', εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σ. 814.

²⁹ Βλ. Ευρυγενής Δημήτριος, "Τα συνταγματικά όρια των νομοθετικών επεμβάσεων στην ελευθερία της ιδιωτικής γενικής εκπαίδευσης".

³⁰ Βλ. ΣτΕ 1864/1911

σχολείων. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο νομοθέτης δεν μπορεί να ορίζει ποιο προσωπικό θα προσλαμβάνεται στα ιδιωτικά σχολεία³¹.

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι αφορμές που παρέχονται στα δικαστήρια, επιβεβαιώνουν την ύπαρξη συνταγματικής ελευθερίας και του αντιστοίχου ατομικού δικαιώματος ιδιωτικής εκπαίδευσης είναι εκείνες ακριβώς όπου οι επεμβάσεις του νόμου, τις οποίες εγκαινίασε ιδίως ο ν. 2545/1940 και συνέχισε ο ν. 682/77, προκάλεσαν δίκες με βάση αμφισβήτηση της συνταγματικότητας των σχετικών περιοριστικών διατάξεων, όπως αυτές που περιορίζουν το δικαίωμα του ιδιοκτήτη να επιλέγει ελεύθερα, το διδακτικό προσωπικό, που επιβάλλουν να το προσλαμβάνει με σύμβαση εργασίας τουλάχιστον 3 ετών που ανανεώνεται αυτοδικαίως κ.α.

Σημασία όμως έχει ότι καμία από τις νομοθετικές ως τώρα επεμβάσεις δεν έθιξε το δικαίωμα ίδρυσης ιδιωτικού, σχολείου στην ίδια την ύπαρξή του, δηλαδή ως υποχρέωση της διοικητικής αρχής να εξασφαλίσει την απόλαυσή του σε καθένα που επιθυμεί να το ασκήσει, αρκεί να έχει τα προσόντα που ο νόμος ορίζει ως απαραίτητα για την επίδοση σε τέτοια κοινωνικά υπεύθυνα δραστηριότητα (άδεια ίδρυσης) και εφόσον παρέχει κατάλληλη, κατά τη νόμιμη εκτίμηση της διοικητικής αρχής, κτιριακή και λοιπή εγκατάσταση (άδεια λειτουργίας)³².

Όσον αφορά τις πλέον πρόσφατες κρίσεις του ΣΤΕ, αυτές δεν αμφισβητούν αλλά απεναντίας τονίζουν ότι η συνταγματική ελευθερία της ιδιωτικής εκπαίδευσης θέτει φραγμούς στις πρωτοβουλίες του νομοθέτη: Πρώτον αναγνωρίζεται και παραμένει αμετακίνητη η ελευθερία ίδρυσης ιδιωτικών σχολείων και είναι υποχρεωτική η χορήγηση της άδειας λειτουργίας τους όταν συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις. Δεύτερον, οι ιδιοκτήτες των σχολείων διατηρούν τα συνταγματικά δικαιώματα της διοικήσεως των σχολείων και της επιλογής του προσωπικού. Οποιοδήποτε νομοθετικό περιορισμοί στα δυο αυτά σημεία, για να είναι συνταγματικά θεμιτοί, δεν επιτρέπεται να οδηγούν στην άμεση ή έμμεση κατάργηση των αντίστοιχων δικαιωμάτων των ιδιωτικών σχολείων.

Πέρα από τους κανόνες του άρθρου 16 §§ 1 και 8 του Συντάγματος, η ιδιωτική εκπαίδευση προστατεύεται από το άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974, επικυρώθηκε και απέκτησε την επαυξημένη τυπική ισχύ που προβλέπει το άρθρο 28 § 1 του Συντάγματος, δεσμεύοντας έτσι τον κοινό νομοθέτη. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, "ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαίδευσως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις".

³¹ Βλ. ΣΤΕ 1095/1955: "διότι η επιλογή του διδακτικού προσωπικού μεταξύ των κεκτημένων τα υπό του νόμου οριζόμενα προσόντα αποτελούσα... ουσιώδες περιεχόμενον της υπό του Συντάγματος παρεχόμενης ελευθερίας, δέον να ανήκη ελεύθερα εις τον ιδιοκτήτην του εκπαιδευτηρίου, τυχόν δε αφαιρέσεις απ' αυτού του δικαιώματος, τούτου της επιλογής, αντίκειται εις το Σύνταγμα, ως καταλύουσα την υπό τούτου θεσπιζόμενην ελευθερίαν".

³² Βλ. Βεγλέρης Φ. Θ. "Το Συνταγματικό και Νομοθετικό πρόβλημα ιδιωτικής εκπαίδευσης", ΤοΣ, σ. 551.

Η διάταξη αποκαλύπτει ότι η ελευθερία και το δικαίωμα της εκπαίδευσης έχουν και μια άλλη διάσταση, η οποία, μολονότι δεν φαίνεται καθαρά στη διατύπωση του άρθρου 16 του ελληνικού Συντάγματος, πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των συνταγματικών εγγυήσεων³³. Φορείς του δικαιώματος είναι φυσικά οι ίδιοι οι διδασκόμενοι καθώς και οι γονείς τους, στους οποίους πρέπει να παρέχεται η ελευθερία να κατευθύνουν τη μόρφωση των παιδιών τους και να επιλέγουν, σύμφωνα με τις πεποιθήσεις και τις ανάγκες τους, το κατάλληλο κάθε φορά σχολείο.

Επιπρόσθετα το δικαίωμα ιδιωτικής εκπαίδευσης κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα της Ευρώπης, το οποίο έχει ήδη επικυρωθεί από την ελληνική Βουλή και αναφέρει στο άρθρο II - 74 τα εξής: "3. Η ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε σεβασμό των δημοκρατικών αρχών καθώς και το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και την μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους, γίνονται σεβαστά σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους".

Στην νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου γίνεται δεκτό ότι το αρ. 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Συμβάσεως περιλαμβάνει την εγγύηση της πολυφωνίας στην εκπαίδευση, που είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση και τη διατήρηση της δημοκρατικής κοινωνίας. Πολυφωνία στην παιδεία δεν είναι όμως δυνατόν να νοηθεί χωρίς την δυνατότητα ύπαρξης και ανάπτυξης της ιδιωτικής εκπαίδευσης, η οποία μνημονεύεται ρητά σε αποφάσεις του Δικαστηρίου³⁴. Επομένως φραγμούς στην επεμβατική δραστηριότητα του κοινού νομοθέτη στον τομέα της ιδιωτικής παιδείας θέτουν αφενός το αρ. 16 του ελληνικού Συντάγματος και αφετέρου το αρ. 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

2.1.2. Προϋποθέσεις για χορήγηση άδειας ίδρυσης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων

Όπως ήδη σημειώθηκε το άρθρο 16 § 8 του Συντάγματος κατοχυρώνει το ατομικό δικαίωμα ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών σχολείων υπό την επιφύλαξη του νόμου, ο οποίος πρέπει να ρυθμίζει θέματα κρατικής λειτουργίας, τις προϋποθέσεις χορήγησης άδειας ίδρυσης και λειτουργίας, την υπηρεσιακή κατάσταση του εκπαιδευτικού προσωπικού κ.α.

Είναι αξιοσημείωτο ότι τα ιδιωτικά σχολεία έχουν την ίδια, οργάνωση και λειτουργία με τα αντίστοιχα δημόσια σχολεία και ακολουθούν το ισχύον κάθε φορά γι' αυτά ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας³⁵.

Το βασικό νομοθέτημα, που διέπει την ιδιωτική εκπαίδευση εξακολουθεί να είναι ο ν. 682/1977, "Περί Ιδιωτικών Σχολείων Γενικής Εκπαίδευσης και Σχολικών Οικοτροφείων" με τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις του³⁶.

Ο νόμος επιβάλλει δυο τύπους αδειών για τα ιδιωτικά σχολεία, την άδεια ίδρυσης (άρθρο 5) και την άδεια λειτουργίας (άρθρο 8). Ακόμη καταγράφει τα προσόντα των ιδρυτών (άρθρο 6) και τα βασικά τους καθήκοντα (άρθρο 9), ρυθμίζει το ζήτημα της επωνυμίας των σχολείων κ.α.

³³ Βλ. Ευρυγενής Δημήτρης, Αρμενόπουλος 1985, 5, σελ. 372.

³⁴ Βλ. Ευρυγενής Δημήτριος, Αρμενόπουλος 1985, 5, σελ. 373: "Βλέπε A Lester/ D. Pannin, independent Schools and the European Convention on Human Rights", London 1982, σελ. 7 επ..

³⁵ Βλ. Πουλής Παναγιώτης, "Δίκαιο της Εκπαίδευσης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 246.

³⁶ Ν. 1566/1985

Η άδεια ίδρυσης αποτελεί την έκφραση της κρατικής μέριμνας για την παιδεία που κατά το άρθρο 16 § 2 του Συντάγματος συνιστά βασική αποστολή του κράτους. "Εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικού σχολείου η χορήγηση της άδειας ίδρυσης είναι υποχρεωτική", όπως άλλωστε έχει κριθεί κατ' επανάληψη από το ΣτΕ³⁷.

Η νομολογία αυτή υποδηλώνει σαφώς τον χαρακτήρα της άδειας ως πράξης αναγνώρισης των προϋποθέσεων του νόμου για την άσκηση του ήδη υπάρχοντος, σχετικού δικαιώματος και όχι ως πράξης συστατικής ενός νέου δικαιώματος που παρέχεται από το κράτος. Εξάλλου υποστηρίζεται ότι το ουσιαστικό περιεχόμενο του δικαιώματος ίδρυσης ιδιωτικών σχολείων εντοπίζεται σε αυτήν ειδικά την υποχρέωση της διοίκησης να χορηγεί τη σχετική άδεια εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του νόμου αλλά και να μην εμποδίζει την λειτουργία του ιδιωτικού σχολείου εφόσον οι προϋποθέσεις αυτές εξακολουθούν να ισχύουν. Σημειώνεται ότι τα ιδιωτικά σχολεία δεν εποπτεύονται μόνο από τον Υπουργό Παιδείας, αλλά υπόκεινται σε άμεσο και συνεχή προληπτικό έλεγχο του Κράτους.

Η υπαγωγή της άσκησης μιας ελευθερίας ή ενός δικαιώματος που το Σύνταγμα αναγνωρίζει, είτε γιατί δεν το εμποδίζει, είτε γιατί το προστατεύει, από άδεια μιας αρχής, δεν είναι απόδειξη ούτε ένδειξη ότι η ελευθερία ή το δικαίωμα δημιουργείται με την άδεια ή και από την άδεια. Κατ' ακρίβεια καμία δημόσια αρχή δεν έχει εξουσία να ιδρύσει δικαιώματα που δεν αναγνωρίζει ήδη ο νόμος με γενικές και απρόσωπες, κοινές για όλους διατάξεις. Δεν είναι π.χ. η άδεια που ιδρύει το δικαίωμα ίδρυσης ανώνυμης εταιρίας ούτε η άδεια οδήγησης που παρέχει η χρήσιμη κατοχή του αυτοκινήτου κλπ. Είναι όμως απαραίτητες οι άδειες αυτές για την άσκηση του σχετικού δικαιώματος, όπως είναι και υποχρεωτική η έκδοσή τους, όταν ο ενδιαφερόμενος πληροί τους όρους που ο νόμος θεωρεί κατάλληλους για την κοινωνικά ωφέλιμη και ακίνδυνη άσκηση του δικαιώματος.

Για την ίδρυση ιδιωτικού σχολείου χρειάζεται απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων που εκδίδεται μετά από πρόταση της αρμόδιας διευθύνσεως πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η άδεια ίδρυσης μπορεί να δοθεί σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο και συνεπάγεται για τον κάτοχό της, την υποχρέωση να θέσει σε λειτουργία όλες τις τάξεις, όταν πρόκειται για δημοτικό σχολείο ή γυμνάσιο, και τουλάχιστον την πρώτη τάξη, όταν πρόκειται για λύκειο (αρ. 5 § 3 του ν. 682/1977).

Σε ότι αφορά την άδεια λειτουργίας, αυτή ανανεώνεται κάθε χρόνο με την αίτηση του ιδιοκτήτη, εφόσον εξασφαλίζονται η καταλληλότητα των διδασκηρίων και η επάρκεια των εποπτικών μέσων και της σχολικής βιβλιοθήκης.

Τα προσόντα των ιδρυτών των ιδιωτικών σχολείων καθορίζονται στο αρ. 6 § 1 και § 2, κατά τρόπο γενικό και απρόσωπο. Συγκεκριμένα η άδεια ίδρυσης ιδιωτικού σχολείου χορηγείται σε Έλληνες πολίτες, εφόσον: α) έχουν το ενδεδωγμένο ήθος προς καλλιέργεια της ελληνικής παιδείας, β) δεν έχουν

³⁷ Βλ. ΣτΕ 1286/1984, 715/1985, 1486 και 3734/1986 και 14/1988. Στις αποφάσεις αυτές γίνεται στερεοτύπως δεκτό ότι "εκ των αυτών διατάξεων (του ν. 682/1977), συμπορευομένων προς το άρθρο 16 § 8 του Συντάγματος το οποίο ρητώς αναγνωρίζει την ελευθερίαν των πολιτών να ιδρύουν ιδιωτικά σχολεία υπό τους όρους νόμου προκύπτει επίσης ότι, εφόσον συντρέχουν αι υπ' αυτών τασσόμεναι προϋποθέσεις και τηρηθεί η σχετική διαδικασία, η εκ μέρους της διοικήσεως χορήγησις, της άδειας ιδρύσεως ιδιωτικού σχολείου αποτελεί ενέργειαν υποχρεωτικήν, δοθέντος ότι πρόκειται, κατά τα ως άνω, περί ασκήσεως ατομικού δικαιώματος".

στερηθεί των πολιτικών τους δικαιωμάτων, γ) έχουν τίτλο σπουδών παρέχοντα δικαίωμα διορισμού στην εκπαίδευση, δ) δεν έχουν καταδικασθεί δι' οιονδήποτε αδίκημα εκ των αποτελούντων κώλυμα προς διορισμόν σε δημόσια θέση, ε) δεν έχουν απολυθεί από δημόσια θέση ή θέση ιδιωτικού εκπαιδευτικού για λόγους πειθαρχικούς ή για ανεπάρκεια περί την εκτέλεση των καθηκόντων τους και στ) έχουν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας τους.

Ως ικανά να ζητήσουν και να λάβουν την άδεια αναγνωρίζονται και τα νομικά πρόσωπα εφόσον επιδιώκουν μορφωτικούς σκοπούς, υπό τους δυο όρους μόνον, ότι η πλειοψηφία της διοίκησής τους ή η πλειοψηφία του κεφαλαίου ανήκει σε έλληνες πολίτες και ότι ο νόμιμος εκπρόσωπος του νομικού προσώπου έχει τα προσόντα που απαιτούνται από τον αιτούντα την άδεια κατ' άτομο (αρ. 6 § 2).

Για την ίδρυση ενός ιδιωτικού σχολείου απαραίτητη προϋπόθεση είναι ότι αυτό πρέπει να φέρει "ιδίαν επωνυμίαν", την οποία αποτελούν το είδος του σχολείου και το ονοματεπώνυμο του ιδιοκτήτη ή όταν πρόκειται για νομικό πρόσωπο, η επωνυμία του νομικού προσώπου. Εκτός από την επωνυμία το ιδιωτικό σχολείο επιτρέπεται να φέρει και "ιδίαν προσωνυμίαν" ύστερα από σχετική άδεια. Η προσωνυμία πρέπει να είναι στην ελληνική γλώσσα και να μην προκαλεί σύγχυση με άλλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς".

Η υπουργική απόφαση (άδεια ίδρυσης) είναι διοικητική πράξη, αμετάκλητη, μόλις εκδοθεί και επιδοθεί στον αιτούντα, εφόσον δεν εμφυλλοχώρησε ουσιώδης πλάνη κατά την έκδοσή της. Η δε ακολουθούσα, σε επόμενο στάδιο, έκδοση άδειας λειτουργίας είναι και αυτή ενέργεια υποχρεωτική για τη Διοίκηση, υπό τον όρο ότι τηρούνται οι διατυπώσεις του νόμου και αποδείχθηκε η καταλληλότητα του διδαστηρίου (άρ. 8)³⁸.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να ειπωθεί ότι τα ιδιωτικά σχολεία δεν εποπτεύονται μόνο από το Υ.Π.Ε.Π.Θ. αλλά υπόκεινται σε άμεσο και συνεχή προληπτικό έλεγχο του Κράτους. Η άδεια ίδρυσης και λειτουργίας αναγνωρίζονται ως μεταβιβάσιμες, σε πρόσωπα που κατέχουν τα ίδια με τον αρχικό ιδρυτή νόμιμα προσόντα, ύστερα από έγκριση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και υπό τον όρο ότι ουδεμία απόλυση προσωπικού θα επιτραπεί³⁹.

Περαιτέρω περιορισμός ως προς τον κύκλο των προσώπων στα οποία μπορεί να μεταβιβαστεί, ενώ κατέχουν τα κατά το νόμο αντίστοιχα στη φύση και τις ευθύνες άσκησης του δικαιώματος προσόντα, εισάγει αδικαιολόγητη διάκριση μεταξύ προσώπων στην εφαρμογή κανόνων του αστικού δικαίου, εφόσον το δικαίωμα ίδρυσης ιδιωτικού σχολείου έχει θεμιτό και συνταγματικά προστατευόμενο οικονομικό περιεχόμενο⁴⁰.

Τέλος η εξουσία του νομοθέτη να τροποποιεί τους όρους ίδρυσης και λειτουργίας των ιδιωτικών σχολείων, προκειμένου να τους προσαρμόσει στις εκτιμήσεις του για τις σύγχρονες εκπαιδευτικές ανάγκες, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί γενικά⁴¹. Ο νομοθέτης διαθέτει ελευθερία επιλογών, εφόσον δεν υπερβαίνει τα όρια που του θέτουν το Σύνταγμα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μια μελλοντική μεταβολή του νομικού

³⁸ Βλ. Βεγλέρης Φ. Θ. όπ.π., ΤοΣ 1989/ τ. 4, σ. 549

³⁹ Βλ. άρθρο 5 § 7 και § 8 στν ν. 682.1977

⁴⁰ Βλ. Βεγλέρης Φ. Θ. ΤοΣ, 1989 τεύχος 40 σ. 563.

⁴¹ Βλ. Ευρυγενής Δημήτριος, Αρμενόπουλος 1985, 5, σ. 379

καθεστώς της ιδιωτικής εκπαίδευσης οφείλει να προβλέπει ένα μεταβατικό στάδιο προσαρμογής των ήδη λειτουργούντων σχολείων.

2.2 Ιστορική διαδρομή των ελληνικών συνταγματικών κειμένων για την ιδιωτική εκπαίδευση

Συνταγματικά ερείσματα δεν απέκτησε η ιδιωτική εκπαίδευση για πρώτη φορά με το Σύνταγμα του 1975. Αφού ήδη το διάταγμα της 6/18 Φεβρουαρίου 1834 "περί δημοδιδασκαλίας εν γένει" καθιέρωσε το δικαίωμα των ιδιωτών "να συνιστώσιν, είτε μόνοι, είτε μετ' άλλων, δι' ιδίων εξόδων, σχολείον ή παιδοτροφείον ή άλλο τι διδακτήριον."(άρ.60), το Σύνταγμα του 1844 όρισε στο άρθρο 11 ότι: "Εκαστος έχει το δικαίωμα να συσταίνη εκπαιδευτικά καταστήματα, συμμορφούμενους με τους νόμους του κράτους."

Και τα Συντάγματα του 1864 και 1911 επανέλαβαν την παραπάνω συνταγματική διάταξη και επέτρεπαν σε ιδιώτες και σε νομικά πρόσωπα την ίδρυση ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους του κράτους.

Το Σύνταγμα του 1927 διατήρησε τις προηγούμενες συνταγματικές διατάξεις, αλλά προστέθηκε στο άρθρο 23 ερμηνευτική δήλωση η οποία όριζε ότι: " 3.Η έννοια της τελευταίας παραγράφου του άρθρου 23 είναι ότι δια νόμου δύνανται να θεσπισθώσιν άδειαι προς ίδρυσιν ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων." ⁴²

Η ελευθερία ίδρυσης σχολείων από ιδιώτες και ειδικότερα η συνταγματική κάλυψη, ανέκυψε και πάλι μετά την κατάργηση του Συντάγματος του 1927 και την επαναφορά του άρθ. 16 του Σ. του 1911, που αφορούσε την άδεια ίδρυσης ιδιωτικών σχολείων. ⁴³

Μετά από πολλές αντιπαραθέσεις σε κοινοβουλευτικές επιτροπές, ιδίως κατά την περίοδο 1946-1949 για το θέμα της προηγούμενης άδειας ίδρυσης ιδιωτικών σχολείων στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης ⁴⁴, η Βουλή του 1952 ψήφισε το άρθ.16 εδ. ε' στο Σ. του 1952, που όριζε ότι:"Επιτρέπεται, κατόπιν άδειας της αρχής, εκ ιδιώτας μη εστερημένου των πολιτικών δικαιωμάτων και εις νομικά πρόσωπα η ίδρυση εκπαιδευτηρίων λειτουργούντων κατά το Σύνταγμα και τους νόμους του κράτους." Με τη διάταξη αυτή διαπιστώνεται ότι το Σ. του 1952 δεν περιορίζει τις βαθμίδες της ιδιωτικής εκπαίδευσης.

Από τη σύντομη επισκόπηση της αντιμετώπισης της ιδιωτικής παιδείας στα ελληνικά συνταγματικά κείμενα προκύπτει τι συμπέρασμα ότι, τόσο η γενική αναγνώρισή της, όσο και η εξύψωσή της σε συνταγματικό δικαίωμα, αποτελούν πάγιες και αμετάβλητες θέσεις του συνταγματικού νομοθέτη. Η ιδιωτική εκπαίδευση μνημονεύεται σε όλα τα ελληνικά συνταγματικά κείμενα και τοποθετείται πάντα στο κεφάλαιο των συνταγματικά κατοχυρωμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Παρά τις οποιεσδήποτε φραστικές μεταβολές και προσαρμογές, η συνταγματική καθιέρωση και κατοχύρωση της ιδιωτικής εκπαίδευσης είναι αναμφισβήτητη, όπως επανειλημμένα άλλωστε έχει δεχθεί και το ΣΤΕ.

⁴² Βλ. Η. Κυριακόπουλο, "Τα Συντάγματα της Ελλάδας", Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1960, σ.374

⁴³ Βλ. Πουλή Παναγιώτης, όπ. παρ., σ.240

⁴⁴ Βλ. Αντί άλλων για το ιστορικό των αντιπαραθέσεων, Φ. Βεγλέρης, "Η ιδιωτική εκπαίδευση και τα όρια της κρατικής επέμβασης", σελ. 161 επ.

2.3 Ιδιωτικά σχολεία αναγνωρισμένα ως ισότιμα προς τα δημόσια

Ιδιαίτερη θέση μεταξύ των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων κατέχουν τα ισότιμα σχολεία, των οποίων η οργάνωση και λειτουργία ρυθμίζεται με νόμο ή πράξη νομοθετικής ισχύος.⁴⁵ Η έννοια του ισότιμου σχολείου συνάγεται από το άρθρο 17§§ 1 και 2 του ν.682/1977. Ενώ για τα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, τα δημοτικά σχολεία και τα γυμνάσια οι τίτλοι σπουδών που παρέχονται από αυτά είναι "κατά πάντα" ισότιμοι προς εκείνους που παρέχονται από τα αντίστοιχα δημόσια σχολεία(§1) , η διαφοροποίηση των ισότιμων σχολείων έγκειται στην ισχύ των τίτλων προαγωγής από τάξη σε τάξη στο λύκειο, σύμφωνα με την §2 του άρ.17:"οι τίτλοι προαγωγής από τάξεως εις τάξιν των ιδιωτικών λυκείων καθίστανται ισότιμοι προς τους του δημοσίου μετά προηγούμενην επιτυχή κατατακτικήν εξέτασιν εις δημόσιον λύκειον κατά τας κείμενας διατάξεις. Των διατάξεων του προηγούμενου άρ. εξαιρούνται τα αναγνωριζόμενα ως ισότιμα προς τα δημόσια σχολεία." Οι τίτλοι, δηλαδή, που χορηγούνται και από τα λύκεια των ισότιμων σχολείων έχουν, χωρίς καμία άλλη διατύπωση ή ειδική διαδικασία, τα ίδια έννομα αποτελέσματα με τους τίτλους που χορηγούν τα δημόσια σχολεία της αντίστοιχης βαθμίδας. Περιπτώσεις αναγνώρισης ισότιμων σχολείων προς τα δημόσια είναι π.χ. το Κολλέγιο Αθηνών, η Φιλεκπαιδευτική Εταιρία, η Αναργύρειος και Κοργιαλένειος Σχολή Σπετσών κ.ά.

Σύμφωνα με όσα αναπτύχθηκαν παραπάνω η αναγνώριση ιδιωτικού σχολείου ως ισότιμου προς τα δημόσια δεν μπορεί παρά να συνεπάγεται την αυξημένη απαίτηση της πολιτείας ως προς την ποιότητα της από αυτά παρεχόμενης εκπαίδευσης. Ο κοινωνικός δηλαδή σκοπός του δικαιώματος ιδιωτικής εκπαίδευσης καθίσταται ακόμη εντονότερος στο πεδίο των ισότιμων σχολείων και νομιμοποιεί αλλά και επιτάσσει την αυξημένη κρατική παρέμβαση, κατά το άρ. 16§8 εδ.α' του Σ., για την εξυπηρέτηση του κοινωνικού συμφέροντος. Την άποψη αυτή δέχεται και η νομολογία⁴⁶.

Επομένως, η πραγμάτωση των επιταγών του Συν/τος ως προς την παιδεία, και ειδικότερα ως προς εκείνη που παρέχεται από τα ισότιμα σχολεία, νομιμοποιεί και επιτάσσει τόσοις περιορισμούς του ατομικού δικαιώματος ίδρυσης, οργάνωσης, λειτουργίας κ.λ.π. τέτοιων σχολείων, όσους είναι αναγκαίοι και κατάλληλοι για την επίτευξη του σκοπού χάριν του οποίου παρέχεται το προνόμιο ίδρυσης ισότιμου σχολείου, συγκεκριμένα την παροχή παιδείας επιπέδου ανάλογου ή υψηλότερου από αυτήν που παρέχεται στα δημόσια σχολεία. Με άλλα λόγια, κριτήριο της σύμφωνα με το Σύνταγμα ερμηνείας και εφαρμογής του νόμου στα ισότιμα σχολεία είναι η εκπλήρωση του σκοπού αυτού. Ο σκοπός αυτός συνεπάγεται αυξημένη κρατική εποπτεία ως προς την οργάνωση και λειτουργία τους, και αυξημένη κρατική μέριμνα ως προς την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού τους προσωπικού.⁴⁷

⁴⁵ Βλ. ΣτΕ 3294/1994, 1357/1999

⁴⁶ Βλ. ΣτΕ 1670-1671/1980, 1665/1973 κ.ά.

⁴⁷ Βλ. Τσάτσος, "Σύνταγμα και ιδιωτική παιδεία", ΤοΣ 1992, σ.100

2.4 Ίδρυση και λειτουργία φροντιστηρίων

Για την ίδρυση και λειτουργία φροντιστηρίων εξακολουθούν να ισχύουν οι διατάξεις του Α.Ν. 2545/1940 "Περί ιδιωτικών σχολείων, φροντιστηρίων και οικοτροφείων", όπως τροποποιήθηκε, συμπληρώθηκε και ισχύει.

Σύμφωνα με το άρ.63 του νόμου αυτού, "ως φροντιστήριο υπό την έννοια του παρόντος νόμου λογίζεται η εν τω αυτώ χώρω διδασκαλία μαθημάτων εις ομάδα προσώπων...προς συμπλήρωσιν και εμπέδωσιν γνώσεων αναγόμενων εις τον κύκλο των μαθημάτων της στοιχειώδους, μέσης, ανωτέρας και ανωτάτης εκπαίδευσης ή προς εκμάθησιν ξένων γλωσσών..." Επίσης κατά την ίδια διάταξη, τα φροντιστήρια διακρίνονται σε στοιχειώδους, μέσης και ανωτάτης εκπαίδευσης αλλά και σε φροντιστήρια ξένων γλωσσών, στα οποία διδάσκονται ακραιφνώς γλωσσικά μαθήματα. Ας σημειωθεί ότι, για την εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των φροντιστηρίων και την εκπλήρωση της μορφωτικής και εκπαιδευτικής αποστολής τους, ο ίδιος νόμος καθιερώνει σύστημα διοικητικού ελέγχου. Την εποπτεία ασκεί ο υπουργός Παιδείας. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι για την ίδρυση και λειτουργία φροντιστηρίων προβλέπονται ειδικά προσόντα για τον ιδιοκτήτη, το διευθυντή και τους διδάσκοντες, καθώς και όροι καταλληλότητας των αιθουσών διδασκαλίας⁴⁸. Ο εν λόγω Α.Ν. προβλέπει ποινικές και διοικητικές κυρώσεις στους παραβάτες των διατάξεων που διέπουν την ίδρυση και λειτουργία των φροντιστηρίων⁴⁹.

Η άδεια ίδρυσης φροντιστηρίων χορηγείται σε φυσικά πρόσωπα "κεκτημένα δια την κατάληψιν θέσεως εκπαιδευτικού λειτουργού στοιχειώδους ή μέσης εκπαίδευσης απαιτούμενα αντίστοιχα προς το είδος του φροντιστηρίου προσόντα, παρέχοντα το δικαίωμα διδασκαλίας εν αυτοίς, ή αντίστοιχους τίτλους σπουδών."

Η παραπάνω άδεια ίδρυσης φροντιστηρίων και κέντρων ξένων γλωσσών χορηγείται από τις αρμόδιες διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

2.5 Σχέση δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης

Πολλοί νομικοί έχουν καταπιαστεί με το επίμαχο θέμα της σχέσης δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης. Μπορούμε να οριοθετήσουμε τις δύο κύριες αντιμαχόμενες θεωρίες ως εξής:

Από τη μία πλευρά βρίσκονται αυτοί που υποστηρίζουν ότι "τα ιδιωτικά σχολεία και φροντιστήρια στην Ελλάδα νοούνται ως αναπληρωματικά ελλειπόντων ή συμπληρωματικά υπαρχόντων δημοσίων σχολείων"⁵⁰. Με αυτή τη λογική υποστηρίζουν ότι η παιδεία, που έχει το χαρακτήρα κοινωνικής αποστολής υπάγει το δικαίωμα ιδιωτικής παιδείας και στην εξυπηρέτηση του κοινωνικού συμφέροντος, εκτός από τη εξυπηρέτηση του ιδιωτικού συμφέροντος. Χαρακτηριστική είναι και εδώ η σκέψη της ΣΤΕ 2376/1988(ολ.): "Συνεπώς με την συνταγματική αυτή πρόβλεψη (άρ.16§8 εδ.α' του Συντ.) δεν παρέχεται απλώς η δυνατότητα ασκήσεως ιδιωτικής επιχείρησης στα πλαίσια του άρ.5 του Συντάγματος, αλλά δημοσίου

⁴⁸ Βλ. άρθρα 65-68 του Α.Ν. 2545/1940

⁴⁹ Βλ. άρ. 77 του Α.Ν. 2545/1940

⁵⁰ Βλ. Π. Δαγτόγλου, "Η υπαγωγή της παιδείας στην εξαίρεση του άρ.55 ΣυνθΕΟΚ", ΝοΒ1986, Σ.1553

λειτουργήματος από ιδιωτικό φορέα υποκείμενον σε κρατικό έλεγχο και εποπτεία".

Με άλλες λέξεις το Σύνταγμα αναγνωρίζει το δικαίωμα ιδιωτικής εκπαίδευσης, θέτει όμως και το σκοπό για τον οποίο αναγνωρίζει το δικαίωμα αυτό⁵¹. Ο σκοπός αυτός αποτελεί και την ratio της κρατικής παρέμβασης στο πεδίο της ιδιωτικής παιδείας, όπως αυτή ρυθμίζεται στο άρθρο 16§8 του Συν/τος, δηλαδή με την υπαγωγή της ιδιωτικής παιδείας σε α) προηγούμενη άδεια ίδρυσης και λειτουργίας, β) κρατική εποπτεία και γ) στην κρατική μέριμνα ως προς την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού. Η ένταξη της ιδιωτικής παιδείας στο γενικό σύστημα παιδείας συνεπάγεται τη μέριμνα του κράτους για τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, μέριμνα που αποσκοπεί στην διασφάλιση και από τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια των σκοπών που το Σύνταγμα θέτει γενικά για την παιδεία και που εκφράζεται με νομοθετικές ρυθμίσεις που τείνουν να εναρμονίσουν το καθεστώς των ιδιωτικών σχολείων με αυτά των δημοσίων, μέσα από διαδικασίες ελέγχου και εποπτείας τους.

Από την άλλη πλευρά βρίσκονται αυτοί που υποστηρίζουν ότι η ιδιωτική εκπαίδευση διατελεί σε ευγενή ανταγωνισμό προς τη δημόσια, έχοντας περιθώρια για να δημιουργήσει το δικό της χώρο και να δώσει το δικό της τόνο στη μόρφωση των μαθητών.⁵² Κατ' αυτήν την άποψη, ο κρατικός έλεγχος της ιδιωτικής εκπαίδευσης έχει ως σκοπό να εξασφαλίσει την ισοτιμία και όχι να επιφέρει την ταύτιση των δύο βασικών μορφών της εκπαίδευσης, εξυπηρετώντας παράλληλα την ανάγκη για πολυφωνία στην εκπαίδευση η οποία στηρίζεται τόσο στο άρθρο 16§8 του Σ. όσο και στο άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Το κρατικό μονοπώλιο στην εκπαίδευση αποκλείεται συνεπώς και με βάση την τελευταία αυτή διάταξη⁵³.

Με αυτή τη βάση φαίνεται αμφισβητήσιμη η άποψη που διατυπώθηκε παραπάνω ότι τα ιδιωτικά σχολεία νοούνται ως συμπληρωματικά των δημοσίων. Και αυτό διότι με την ίδια λογική, αν κάποια μέρα ο προϋπολογισμός επαρκούσε για τη δημιουργία και συντήρηση δημοσίων σχολείων για όλους τους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι η συνέχιση της ύπαρξης ιδιωτικού σχολείου κατέστη αλυσιτελής και ο νομοθέτης μπορεί να τα καταργήσει⁵⁴. Μια τέτοια άποψη παραγνωρίζει όμως ότι το απώτερο νόημα της ύπαρξης της ιδιωτικής εκπαίδευσης, πλάι και πέρα από τη δημόσια, είναι κυρίως η κατοχύρωση του πλουραλιστικού χαρακτήρα της μόρφωσης.

Αξιοσημείωτοι είναι όμως οι λόγοι ανάπτυξης της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και το καθεστώς συνύπαρξής της με τη δημόσια εκπαίδευση, που παρουσιάζουν την εξής ιδιομορφία σε σύγκριση προς τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Η ελληνική ιδιωτική εκπαίδευση νομιμοποιήθηκε αφ' εαυτής, λόγω της ίδιας της ύπαρξης, και όχι κατ' αντιπαράθεση ή σε αντιστάθμισμα προς κάποια άλλη μορφή εκπαίδευσης. Ανέκυψε ως ανάγκη, επειδή το κράτος δεν μπορούσε να παράσχει επαρκή εκπαίδευση μέσω του δημοσίου συστήματός του. Δεν επήλθε ούτε για να εφαρμόσει στην πράξη το δικαίωμα των γονέων για ελεύθερη επιλογή του σχολείου των παιδιών τους σύμφωνα με τις φιλοσοφικές και θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, ούτε ως ευρισκόμενη σε κάποια συνάρτηση με την Εκκλησία, όπως κυρίως συνέβη στα ευρωπαϊκά

⁵¹ Βλ. Τσάτσος, "Σύνταγμα και ιδιωτική παιδεία", ΤοΣ 1992/1, σ.94

⁵² Βλ. Ευρυγενής Δημήτριος, όπ. παρ., σ.381

⁵³ Βλ. Χρυσόγονος, όπ.παρ., σ.331

⁵⁴ Βλ. . Χρυσόγονος, όπ.παρ., σ.331

κράτη. Έχει επικουρικό-βελτιωτικό, και όχι ανταγωνιστικό χαρακτήρα προς τη δημόσια εκπαίδευση, γι' αυτό και ρυθμίζεται από το κράτος σε στενή σχέση σε ένα ενιαίο σχολικό σύστημα⁵⁵.

Καταλήγοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι από τη συνδυασμένη ερμηνεία των διατάξεων των παραγράφων 2 και 8 του άρθρου 16 Σ. συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε, αφενός μεν να κατοχυρώσει αυτοτελώς το ατομικό δικαίωμα στην ιδιωτική εκπαίδευση, αφετέρου δε να τονίσει την ευθύνη του κράτους ως προς την οργάνωση της δημόσιας εκπαίδευσης, κυρίως εφόσον αυτή η τελευταία συνιστά υποχρέωση του κράτους απέναντι στους πολίτες του. Δεν υπήρχε καμία πρόθεση εξάρτησης της μιας μορφής εκπαίδευσης από την άλλη⁵⁶. Το Σύνταγμα μερίμνησε απλώς για να διασφαλίσει την ορθή εκπλήρωση μιας κοινωνικής αποστολής του κράτους, στο μέτρο που αυτή αποτελεί δημόσια υπηρεσία.

Η συνύπαρξη δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης διαφαίνεται από ένα πλήθος νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων που εφαρμόζονται στο χώρο της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Εξάλλου, η εν λόγω συνύπαρξη απορρέει ακόμη και από το σκοπό και την αποστολή της παιδείας. Και όπως ορθά σημειώνεται, "Το Σύνταγμα καθιερώνει την ιδιωτική εκπαίδευση ως θεσμό αυτοτελή, συνυπάρχοντα και συγκλίνοντα με τη δημόσια για την πραγματοποίηση ενός γενικού σκοπού, ο οποίος κρίθηκε ανέκαθεν ότι εξυπηρετείται πληρέστερα με τη συνύπαρξη και το συνδυασμό της δημόσιας και της ιδιωτικής δράσης."⁵⁷

⁵⁵ Βλ. Μουαμελετζή Ευτυχία, Η επίδραση του κοινοτικού δικαίου στην δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα, εκδ. Σάκουλα, σ.23

⁵⁶ Βλ. ΣτΕ 4056/1990: "Επειδή... από το συνδυασμό των πιο πάνω εξουσιοδοτικών διατάξεων και των προεδρικών διαταγμάτων που πρέπει να ερμηνευθούν μέσα στο πνεύμα του ν.1566/85 που απέβλεπε στην ενιαία ρύθμιση των εκπαιδευτικών θεμάτων τόσο της δημόσιας όσο και της ιδιωτικής εκπαίδευσης..."

⁵⁷ Βλ. Βεγλήρης, όπ. παρ., σ.554

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΕΙ – ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ

3.1 Έννοια της ανώτατης εκπαίδευσης και ιστορική εξέλιξη της συνταγματικής της προστασίας

Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται στα πανεπιστήμια, στα πολυτεχνεία και στα άλλα πνευματικά ιδρύματα της ίδιας στάθμης. Στα ιδρύματα αυτά οι φοιτητές σπουδάζουν ένα συγκεκριμένο γνωστικό τομέα σε βάθος και μούνται ταυτόχρονα στην επιστημονική έρευνα, δηλαδή στη συστηματική και μεθοδευμένη προσπάθεια για την παραγωγή έγκυρης γνώσης. Τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (εφεξής ΑΕΙ) είναι χώρος ελεύθερης κίνησης και έκφρασης των ιδεών.

Το Σύνταγμα του 1844 αναφέρει στο άρ.11 τα εξής: " Η ανωτέρα εκπαίδευσις ενεργείται δαπάνη του Κράτους...". Για πρώτη φορά λοιπόν γίνεται λόγος για "ανωτέρα εκπαίδευση", δηλαδή για "Ανώτατη Εκπαίδευση" όπως προκύπτει από τα Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων της περιόδου 1843-1844. Στη συνταγματική αυτή περίοδο συστήθηκε και το πρώτο ΑΕΙ, το Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837), χωρίς βέβαια να διαφαίνεται ο χαρακτήρας και η νομική μορφή λειτουργίας των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων.

Τα Συντάγματα του 1864, του 1911 και του 1927 έχουν πανομοιότυπο περιεχόμενο, ενώ το Σύνταγμα του 1952 για πρώτη φορά χρησιμοποιεί τον όρο "αυτοδιοίκηση" των ΑΕΙ και την ιδιότητα των καθηγητών ως δημοσίων υπαλλήλων. Έτσι, με την παροχή αυτοδιοίκησης στα ΑΕΙ, κατοχυρώνεται η αυτοτέλεια και η ανεξαρτησία τους. Τα ΑΕΙ αυτοδιοικούνται, δηλαδή αποφασίζουν και διεξάγουν το έργο τους με δικά τους όργανα και η πολιτεία έχει μόνο τη γενική εποπτεία, χωρίς η εποπτεία αυτή να φθάνει σε περιορισμό της αυτοτέλειας και της αυτοδιοίκησης⁵⁸.

Ας σημειωθεί επίσης ότι αναγνωρίζεται η ελευθερία του Ακαδημαϊκού Βήματος ενώ ο μόνος περιορισμός που τέθηκε με την ανωτέρω συνταγματική ρύθμιση του 1952 είναι η δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα των καθηγητών των ΑΕΙ. Συμπερασματικά, με το Σύνταγμα του 1952 τα ΑΕΙ δεν είχαν συνταγματική κατοχύρωση και μόνο ο κοινός νομοθέτης ρύθμιζε το χαρακτήρα τους και δεν αποτελούσε εγγύηση για το νομικό τους καθεστώς.⁵⁹

3.2 Το ισχύον συνταγματικό πλαίσιο

Ιδιαίτερη σημασία προκαλεί η διαφοροποίηση που επέρχεται με το Σύνταγμα του 1975/1986/2001, η οποία ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι: "5. Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχωνεύσει ή κατάτμηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει.

Ειδικά νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και την συμμετοχή των ασπυδαστων σ' αυτούς.

⁵⁸ Βλ. ΣτΕ 1899/1952, 1288/1954, 3247/1960

⁵⁹ Βλ. Πουλή Παναγιώτης, Δίκαιο της εκπαίδευσης, σ.28

6.Οι καθηγητές των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι εκπαιδευτικοί λειτουργοί. Το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό τους επιτελεί επίσης δημόσιο λειτουργήμα, με τις προϋποθέσεις που νόμος ορίζει.(...)" Παρατηρούμε από τις πιο πάνω διατάξεις του Συντάγματος ότι οι καινοτομίες σε σύγκριση με τα προηγούμενα Συντάγματα εστιάζονται στο γεγονός ότι γη ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση και ότι οι καθηγητές των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί.

Ο συντακτικός νομοθέτης αποφεύγει τη δημοσιούπαλληλική ιδιότητα των πανεπιστημιακών δασκάλων και τους αποκαλεί δημόσιους λειτουργούς ενώ εντοπίζει την παροχή πανεπιστημιακής εκπαίδευσης "αποκλειστικά" από ιδρύματα που λειτουργούν με τη μορφή Ν.Π.Δ.Δ., δηλαδή από τα ΑΕΙ που είναι οι αποκλειστικοί φορείς της ανώτατης εκπαίδευσης. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε την απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων (άρ.16§8).

Τη λειτουργία των ΑΕΙ στηρίζει η αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας, που σημαίνει την αδέσμευτη και ελεύθερη επιστημονική έρευνα, διδασκαλία και σκέψη, και η αρχή της "πλήρους" αυτοδιοίκησης, δηλαδή το δικαίωμα των ΑΕΙ να διαχειρίζονται ελεύθερα τις υποθέσεις τους, με δικά τους όργανα, σύμφωνα με όσα ορίζουν οι νόμοι. "Πλήρης" αυτοδιοίκηση σημαίνει επίσης ότι τα όργανα που διοικούν το ΑΕΙ αναδεικνύονται από όλους όσους απαρτίζουν το ίδρυμα.

Το περιεχόμενο της αυτοδιοίκησης είναι αυτό που ανταποκρίνεται στις κρατούσες αντιλήψεις της νομικής επιστήμης του Δημοσίου Δικαίου⁶⁰. Η αναγνώριση της νομικής προσωπικότητας των ΑΕΙ συνεπάγεται αυτοδιοίκηση, αλλά αυτή δεν συμπεριλαμβάνει κανονιστική αυτονομία. Το κράτος ασκεί έλεγχο νομιμότητας επί των πράξεων τους και έλεγχο των δαπανών τους. Η αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων ανήκει στην "καθ' ύλην" ή "ειδική" αυτοδιοίκηση και είναι αναγκαία από την ίδια τη φύση των οργανισμών.

Τέλος, πέρα από την απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων (άρ.16§8), η επιστημονική έρευνα μπορεί να ασκείται από κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο (όπως Ν.Π.Ι.Δ. , ίδρυμα κλπ.). Ο κανόνας αυτός καθόλου δεν επηρεάζεται από τη συνταγματική διάταξη που επιφυλάσσει στα ΑΕΙ την παροχή ανώτατης εκπαίδευσης καθώς τα ΑΕΙ, εκτός από διδασκαλία, ασκούν και επιστημονική έρευνα⁶¹. Γιατί ούτε η επιστημονική έρευνα περιορίζεται μόνο στα πανεπιστήμια, ούτε η ανάπτυξη και υποστήριξή της είναι αποκλειστικό καθήκον του κράτους.⁶²

3.3 Δημόσιος χαρακτήρας πανεπιστημίων – Μονοπώλιο κρατικής παιδείας

Στο άρθρο 16§5 εδ.α' του Συν/τος ορίζεται ότι " Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση." Η απόλυτη διατύπωση της διάταξης αποσκοπεί στη θεσμοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης σε δημόσια

⁶⁰ Βλ. Στεριάδου Κ., "Η εξέλιξη των συνταγματικών ρυθμίσεων για θέματα ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα από το 1821 έως σήμερα", σ.167

⁶¹ Βλ. Τρόβα Ελένη, "Νεοελληνικός πολιτικός λόγος και νομιμότητα.", ΤοΣ 1990, σ.421

⁶² ΣτΕ 1043/1989 και 14/1988

υπηρεσία με την οργανική έννοια, αφού αποκλείεται η παροχή αυτού του είδους εκπαίδευσης από φορέα που δεν έχει τη μορφή Ν.Π.Δ.Δ. Ιδρύεται έτσι μονοπώλιο παροχής ανώτατης εκπαίδευσης υπέρ μίας δημόσιας υπηρεσίας που με την οργάνωσή της συμβάλλει στην πραγματοποίηση του σκοπού δημοσίου συμφέροντος των δημόσιων πανεπιστημίων. Η δημοσιοποίηση της ανώτατης παιδείας αποκτά, συνεπώς, και οργανωτική μορφή, εντάσσεται δε γενικό λειτουργικό πλαίσιο "δημοσιοποίησης" της παιδείας που διαμορφώνεται από τις συνδυασμένες διατάξεις των §2, §4 εδ.α', §5 εδ.α', §6 εδ.α' και §8 εδ. β' του άρ.16 Σ.⁶³

Συναφώς κατοχυρώνεται συνταγματικά, όπως ήδη αναφέρθηκε, η πλήρης αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ, ενώ ταυτόχρονα τελούν υπό κρατική εποπτεία, η οποία ισοδυναμεί με απλό έλεγχο νομιμότητας.

Κατά το ΣτΕ, η ακαδημαϊκή ελευθερία θεμελιώνει αξίωση απέναντι στην κρατική εξουσία να μην επεμβαίνει περιοριστικά στο θεσμό της αυτοδιοίκησης των πανεπιστημίων, αλλά αντιθέτως να μεριμνά για την καλύτερη λειτουργία τους, η οποία δεν δύναται να επιτευχθεί παρά μόνον αν παρασχεθεί σε κάθε εκπροσωπούμενη ομάδα η δυνατότητα να ενεργεί και να αποφασίζει μέσα στα πλαίσια της λειτουργικής της αρμοδιότητας. Βέβαια, ο κοινός νομοθέτης έχει την ευχέρεια καθορισμού του γνωστικού αντικείμενου και των εξωτερικών όρων της διδασκαλίας και της έρευνας αναλόγως του είδους και επιστημονικών κατευθύνσεων κάθε ΑΕΙ, του οποίου ρυθμίζει γενικότερα την οργάνωση και λειτουργία. Επίσης ο νομοθέτης, σύμφωνα με τον οργανωτικό νόμο των ΑΕΙ, οφείλει ακολουθώντας τη σύγχρονη κοινωνική εξέλιξη, να προσαρμόζει σ' αυτήν τη διάρθρωσή τους, κατά τρόπο που να διασφαλίζεται η ακαδημαϊκή ελευθερία και να προάγεται η επιστημονική έρευνα με τη συμμετοχή στη διοίκηση και των τριών φορέων της ακαδημαϊκής ελευθερίας.⁶⁴ Δεν του επιτρέπεται όμως να θεσπίσει τέτοιους κανόνες, οι οποίοι έστω και έμμεσα, συνεπάγονται ουσιαστικούς περιορισμούς στην ακαδημαϊκή ελευθερία, πολύ δε περισσότερο να θίξει την αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ.

Ο κοινός νομοθέτης δεν δεσμεύεται από συνταγματικές διατάξεις να ακολουθήσει κατά την οργάνωση των ΑΕΙ ορισμένο πρότυπο. Ο ν.1268/1982, που καθόριζε κατά ενιαίο τρόπο νέους κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας των ΑΕΙ, θεωρείται ότι κινείται μέσα στα όρια της ευχέρειας που αναγνώρισε το Σύνταγμα στο νομοθέτη.

Ο πρωταγωνιστικός ρόλος του κράτους εμφανίζεται πάντως περισσότερο οργανωμένος όσον αφορά την τριτοβάθμια εκπαίδευση γενικότερα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο νομοθέτης προσδιορίζει απλώς την αποστολή των ΑΕΙ και ΤΕΙ, ενώ συνηθίζει να περιγράφει του σκοπούς της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η εκπλήρωση της αποστολής των τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων απαιτεί ευρύτατα περιθώρια ελευθερίας.

Όσον αφορά την ίδρυση ιδιωτικών ΑΕΙ, η νομολογία του ΣτΕ αίρει κάθε πιθανή αμφισβήτηση σχετικά με την ερμηνεία του άρ.16§5 και §8. Συγκεκριμένα το ΣτΕ δέχθηκε με την απόφαση 4124/1980 ότι "Κατ' άρθρον 16 §1, §2 και §7 του Συν/τος απαγορεύεται η σύσταση υπό ιδιωτών σχολών ανώτατης εκπαίδευσης". Επίσης η ΣτΕ 576/1981 επανέλαβε ότι " Κατ' άρθρο

⁶³ Βλ. Μουαμελετζή Ευτυχία, "Η επίδραση του κοινοτικού δικαίου στην δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα, εκδ. Σάκκουλα", σ.47

⁶⁴ Βλ. Μουαμελετζή Ευτυχία, "Η επίδραση του κοινοτικού δικαίου στην δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα, εκδ. Σάκκουλα", σ.48

16§8 του Συντάγματος απαγορεύεται απολύτως εις πάσαν περίπτωση, η σύστασις υπό ιδιωτών σχολών ανώτατης εκπαίδευσης, ασχέτως του προορισμού ή του χαρακτήρος αυτών." Λέχθηκε τέλος ότι το άρ.16Σ αναγνωρίζει την ελευθερία των πολιτών να ιδρύουν εκπαιδευτήρια, εκτός από εκείνα που παρέχουν ανώτατη εκπαίδευση.(ΣΤΕ 2552/1987)

3.4 Επαγγελματική εκπαίδευση σε σχολές ανώτερης βαθμίδας

Η διάταξη του άρ.16§7 του ισχύοντος Συντάγματος που αναφέρει ότι " Η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση παρέχεται από το Κράτος και με σχολές ανώτερης βαθμίδας για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία χρόνια", αυξάνει τις αρμοδιότητες του κράτους στον τομέα αυτό. Η ανώτερη εκπαίδευση θεωρείται τριτοβάθμια και παρέχεται στα ΤΕΙ καθώς και σε δημόσιες σχολές, όπως είναι οι Ανώτερες Σχολές Εμπορικού Ναυτικού κ.ά. Τα ΤΕΙ είναι προσανατολισμένα σε θέματα τεχνολογικής εκπαίδευσης και αποτελούν Ν.Π.Δ.Δ. που εποπτεύονται από τον Υπουργό Παιδείας, ο οποίος διαθέτει ευρύτερες δυνατότητες παρέμβασης από ότι στα ΑΕΙ(ν.1404/1983).

Η διατύπωση της διάταξης του ά.16§7 Σ. ερμηνεύθηκε από το ΣΤΕ ότι καθιερώνει ειδικό καθεστώς για την ανώτερη επαγγελματική εκπαίδευση, χωρίς όμως να συνάγεται από αυτήν αποκλειστική παροχή αυτού του είδους παιδείας από το κράτος.⁶⁵

Ειδικότερα, η απόφαση του ΣΤΕ όριζε ότι το Σύνταγμα ούτε απαγορεύει την ίδρυση την ίδρυση από μέρους ιδιωτών σχολών επαγγελματικής ή άλλης ειδικής εκπαίδευσης, ούτε όμως καθιερώνει ατομικό δικαίωμα των ιδιωτών να ιδρύουν τέτοιες σχολές. Ερμήνευσε δηλαδή το άρ.16§7 Σ κατά τρόπο που να αυξάνει τις αρμοδιότητες του κράτους στο χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Στη συνέχεια το ΣΤΕ διευκρίνισε ότι η δυνατότητα των ιδιωτών να ιδρύουν εκπαιδευτήρια επαγγελματικής ή κάθε άλλης ειδικής εκπαίδευσης αποτελεί "...αντικείμενον ρυθμίσεως δια κανόνων δικαίου τιθέμενων υπό του κοινού νομοθέτου, δυνάμενου να επιτρέψει ή να απαγορεύσει την ίδρυση και λειτουργία τοιούτων σχολών..", υπάγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το δικαίωμα ίδρυσης τέτοιων σχολών στο πεδίο της §7 του άρ.16 Σ. Η απόφαση αυτή αποτέλεσε αντικείμενο έντονης κριτικής από τη θεωρία, η οποία διέβλεψε σε μία τέτοια ερμηνεία του άρ.16§7 Σ την εξαίρεση του ουσιώδους τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης από το καθεστώς της ελευθερίας της παιδείας.⁶⁶ Το ίδιο το άρ.16§7 Σ δεν θεσπίζει κάποιο κρατικό μονοπώλιο, αλλά αποτελεί απλώς επιτακτικό συνταγματικό κανόνα που υποχρεώνει το κράτος να οργανώσει ένα δημόσιο σύστημα επαγγελματικής και κάθε ειδικής εκπαίδευσης ικανό να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των πολιτών. Η ιδιαίτερη αναφορά στην ανώτερη επαγγελματική δεν στοχεύει παρά να τονίσει την υποχρέωση του κράτους στον τομέα αυτό, αφήνοντας άθικτο το ατομικό δικαίωμα του άρ.16§8 Σ. για την ίδρυση ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων.

Η ιδιαίτερη φύση και αποστολή της ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης που αποσκοπεί στην παροχή ειδικών γνώσεων, χρήσιμων και ικανών για την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος, αλλά και η σπουδαιότητα της εκπαίδευσης

⁶⁵ ΣΤΕ 576/1981

⁶⁶ Βλ. Μουαμελετζή Εντυχία, όπ.παρ., σ.63

αυτής λόγω των εξελίξεων της τεχνικής δικαιολογούν τον αυστηρότερο κρατικό έλεγχο και τον εντονότερο παρεμβατισμό στην επαγγελματική απ' όλη στην γενική εκπαίδευση.

Τέλος, το ΣΤΕ σε επόμενη απόφασή του, υπ' αριθμόν 1186/1985, θεώρησε συνταγματική την κατάργηση των ανώτερων ιδιωτικών επαγγελματικών σχολών βάσει του άρθρου 48§1 του ν.1268/1982, συντασσόμενο με την πάγια νομολογία του που αναγνωρίζει στον κοινό νομοθέτη το δικαίωμα να επιτρέπει ή να απαγορεύει την ίδρυση τέτοιων σχολών.

3.5 Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών – Κολλέγια

Όπως κατ' επανάληψη έχει ήδη τονιστεί, δεν επιτρέπεται από το Σύνταγμα η ίδρυση στην χώρα με οποιανδήποτε μορφή ή ονομασία, "ιδιωτικών πανεπιστημίων". Δεν είναι επίσης δυνατή η ίδρυση και λειτουργία, με οποιαδήποτε μορφή "παραρτημάτων" ή τμημάτων αλλοδαπών πανεπιστημίων, η οποία θα οδηγούσε στην καταστρατήγηση της συνταγματικής απαγόρευσης.⁶⁷

Παρ' όλα αυτά, η πραγματικότητα εμφανίζεται περίπλοκη καθώς, παρά το ισχύον νομικό καθεστώς, λειτουργεί de facto στη χώρα ένα μεγάλο σύνολο από ποικιλώνυμα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, που με την ανοχή των κρατούντων και υπό το κάλυμμα της νομοθεσίας περί "Εργαστηρίων Ελευθέρων Σπουδών" (εφεξής ΕΕΣ), παρέχουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, υποσχόμενα διεξόδους "κοινοτικού δικαίου", αναγνώριση πτυχίων στο εξωτερικό κ.ά.⁶⁸ Το πρόβλημα καθίσταται οξύτατο καθώς ο αριθμός των οργανισμών αυτών αυξάνεται ανεξέλεγκτα ενώ παράλληλα ονομάζονται απροκάλυπτα "πανεπιστημιακού επιπέδου".

Ειδικότερα, τα ΕΕΣ βασίζονται τη λειτουργία τους στον νόμο της 9/9.10.1935 "περί τροποποίησης και συμπλήρωσης των κειμένων περί επαγγελματικής εκπαίδευσης διατάξεων".⁶⁹ Τα ΕΕΣ αποτελούν, κατά την ισχύουσα σήμερα νομοθεσία, φορείς παροχής επαγγελματικής εκπαίδευσης που λειτουργούν νομίμως, εφόσον βέβαια τηρούν τις σχετικές διατάξεις του ν.δ. της 9/9.10.1935. Υπό τους όρους αυτούς η οργάνωση και λειτουργία των ΕΕΣ δεν παραβιάζει τις διατάξεις του Συν/τος περί ΑΕΙ και ιδίως εκείνες του άρθρου 16§5 και §8. Συνακόλουθα ενδεχόμενη νομοθετική απαγόρευση της οργάνωσης και λειτουργίας των ΕΕΣ θα μπορούσε να θεωρηθεί ακόμη και αντίθετη προς τις διατάξεις του άρθρου 14§1 Σ. που κατοχυρώνουν την αρχή της ελευθερίας της έκφρασης και της ελεύθερης διακίνησης των ιδεών.⁷⁰ Η επαγγελματική εκπαίδευση που παρέχουν τα ΕΕΣ μπορεί να εμφανίζεται με τη μορφή είτε της διδασκαλίας, είτε της έρευνας, είτε της πρακτικής άσκησης είτε και με συνδυασμό όλων αυτών των μορφών εκπαιδευτικής δραστηριότητας. Τα ΕΕΣ ανήκουν στις μη αναγνωρισμένες από το κράτος σχολές και προσφέρουν από ολιγόωρα σεμινάρια μέχρι πολυετή προγράμματα. Συνεπώς, τα μόνα σύννομα ΑΕΙ σήμερα είναι τα γνωστά κρατικά Ν.Π.Δ.Δ.

Ορισμένα ΕΕΣ ή άλλου είδους οργανισμοί που επέκτειναν τις δραστηριότητές τους και σύναψαν συνεργασία με πανεπιστήμια ή οργανισμούς πιστοποίησης του εξωτερικού, αυτοαποκαλούνται "κολλέγια". Ο

⁶⁷ Βλ. Δημητρόπουλος Ανδρέας, *όπ.παρ.*, σ.101

⁶⁸ Βλ. Τρόβα Ελένη, "Νεοελληνικός πολιτικός λόγος και νομιμότητα.", *ΤοΣ* 1990, σ.431

⁶⁹ Βλ. Τρόβα Ελένη, *όπ. παρ.*, σ.431

⁷⁰ Βλ. Παυλόπουλος Προκόπιος, "Η νομική φύση των ΑΕΙ", *ΤοΣ* 1990, σ.447

όρος αυτός είναι άτυπος και χρησιμοποιείται από τους ανωτέρω οργανισμούς που χορηγούν τίτλους σπουδών ξένων πανεπιστημίων, οι οποίοι δεν αναγνωρίζονται από το κράτος ως ισότιμοι των αντίστοιχων ελληνικών.

Ο οργανισμός που έχει ορίσει το ελληνικό κράτος για την ακαδημαϊκή αναγνώριση των τίτλων σπουδών πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και τη χορήγηση βεβαίωσης ισοτιμίας ως προς τα ελληνικά πανεπιστημιακά πτυχία είναι το Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών Αλλοδαπής (εφεξής ΔΙΚΑΤΣΑ). Κατά κανόνα οι σπουδές που δεν αναγνωρίζει το ΔΙΚΑΤΣΑ είναι αυτές που έχουν πραγματοποιηθεί μερικώς ή ολικώς σε ΕΕΣ που συνεργάζονται με πανεπιστήμια του εξωτερικού.⁷¹ Ο οργανισμός αναγνωρίζει μόνο σπουδές οι οποίες γίνονται εξ' ολοκλήρου στο εξωτερικό. Εννοείται ότι τα ίδια τα ΕΕΣ δεν είναι σε θέση να χορηγήσουν δικά τους διπλώματα, καθώς υπάρχει σχετική απαγόρευση.

⁷¹ Βλ. Αρώνης Κ., "Κολλέγια:προπομπή των ιδιωτικών πανεπιστημίων", σ.26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

4.1. Η παροχή παιδείας σύμφωνα με τα άρθρα 39-45 ΣυνΘΕΚ (πρώην άρ.48-55 ΣυνΘΕΟΚ) περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων στην Ε.Ε.

Ως δραστηριότητα, η παροχή παιδείας ενεργοποιεί αναγκαστικά όλους τους λειτουργικούς κανόνες του κοινοτικού δικαίου που αφορούν τις προσωπικές ελευθερίες της κινήσεως των εργαζομένων, της εγκατάστασης και της παροχής υπηρεσιών, και συνεπώς τις αρχές της "εθνικής μεταχείρισης", της ελεύθερης εισόδου και διαμονής στα κράτη μέλη και την ισότητα των όρων πρόσβασης σε έμμισθη ή σε ανεξάρτητη δραστηριότητα.

Οι κανόνες αυτοί κατά το μέτρο που επιβάλλουν την υποχρέωση της "εθνικής μεταχείρισης" ελεύθερης, δηλαδή της μη δυσμενούς διάκρισης εις βάρος των υπηκόων των άλλων κρατών μελών προκειμένου για την δραστηριότητα της παροχής παιδείας, εφαρμόζονται μόνο εφόσον η δραστηριότητα της παροχής παιδείας δεν εντάσσεται στη "δημόσια διοίκηση" (άρ.39 παρ. 4) και δεν συνδέεται με την "άσκηση της δημόσιας εξουσίας" (άρ.45).

Πράγματι, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας ρύθμισης του τομέα της παιδείας η οποία τους καταλείπεται από την συνθήκη, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να θεωρήσουν την παροχή παιδείας ως κρατική αποστολή και να οργανώσουν την σχετική δραστηριότητα με τη μορφή "δημόσιας διοίκησης" ή να συνδέσουν την άσκησή της με την "άσκηση της δημόσιας εξουσίας".

Στην περίπτωση αυτή οι ρήτρες των άρ.39 παρ.4 (πρώην άρ.48παρ.4 Συνθ7ΕΟΚ) και 45 (πρώην άρ.55 ΣυνθΕΟΚ) της Συνθήκης αποκλείουν την εφαρμογή των αντίστοιχων λειτουργικών κοινοτικών κανόνων της ελεύθερης κίνησης, εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών. Το δικαίωμα παροχής παιδείας στο κοινοτικό δίκαιο εξαρτάται συνεπώς άμεσα από τη δυνατότητα εφαρμογής ή όχι των διατάξεων αυτών⁷².

Η άσκηση του δικαιώματος των υπηκόων των κρατών μελών να ασκούν σε ένα άλλο κράτος μέλος τη δραστηριότητα της παροχής παιδείας, ως έμμισθη δραστηριότητα, είναι δυνατή σύμφωνα με το άρ. 39 ΣυνΘΕΚ (πρώην άρ. 48 ΣυνθΕΟΚ), εφόσον όμως οι σχετικές θέσεις εργασίας δεν ανήκουν στην «δημόσια διοίκηση». Η παρ.4 του άρ.39 της Συνθήκης του Άμστερνταμ (πρώην ΣυνθΕΟΚ) προβλέπει ότι οι διατάξεις των άλλων παραγράφων του άρ. 39 "δεν εφαρμόζονται προκειμένου περί απασχολήσεως στη δημόσια διοίκηση".

Η ίδια η διατύπωση της διάταξης αυτής οδηγεί στην "οργανική – θεσμική" έννοια της δημόσιας διοίκησης, δεδομένης και της διαφοράς μεταξύ της διατύπωσης του άρ. 39 παρ. 4 και του άρ. 45 το οποίο όπως θα δούμε, προκειμένου για ανεξάρτητες δραστηριότητες παραμερίζει, αναγκαστικά, οποιοδήποτε οργανικό κριτήριο και αναφέρεται σε "δραστηριότητες" που συμμετέχουν στην "άσκηση δημόσιας εξουσίας"⁷³.

Εντούτοις η οργανική αποδοχή της έννοιας της δημόσιας διοίκησης του άρ. 39 παρ. 4, και συνακόλουθα η αποδοχή της έννοιας αυτής κατά το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών, που προσδιορίζει την εκάστοτε οργανική

⁷² 55.Καλογερόπουλος Ανδρέας, "Η παιδεία και το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο", ΤοΣ ,1989 σ.619

⁷³ Βλ. Καλογερόπουλος Ανδρέας, όπ. παρ., σ. 620.

έκτασή της, δημιουργεί δύο σοβαρές δυσκολίες. Η πρώτη οφείλεται στην εγγενή ανεπάρκεια της οργανικής έννοιας της δημόσιας διοίκησης ακόμα και κατά την εθνική δίκαια των κρατών μελών και η δεύτερη στις συνέπειες της υιοθέτησης της οργανικής έννοιας της δημόσιας διοίκησης, όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ του εθνικού δικαίου των κρατών μελών και του κοινοτικού δικαίου⁷⁴.

Ως προς την ανεπάρκεια της οργανικής έννοιας της δημόσιας διοίκησης είναι γνωστό ότι ο μόνος αμιγής οργανικός ορισμός της είναι μόνον αρνητικός, κατά το μέτρο που κατ' αυτόν αποτελεί δημόσια διοίκηση το σύνολο των οργάνων του κράτους που δεν είναι νομοθετικά ή δικαστικά όργανα. Η ανεπάρκεια του ορισμού αυτού για την εφαρμογή του αρ. 39 παρ. 4 οδηγεί αναγκαστικά στην υιοθέτηση συμπληρωματικών κριτηρίων, λειτουργικού χαρακτήρα, σύμφωνα με τα οποία δημόσια διοίκηση αποτελεί το σύνολο των δημοσίων αρχών, οργάνων και οργανισμών που επιτελούν μια συγκεκριμένη λειτουργία, την "διοικητική", λαμβανομένων ενδεχομένως υπόψη είτε των χρησιμοποιούμενων μέσων είτε του νομικού καθεστώτος υπό το οποίο ασκείται η διοικητική δραστηριότητα.

Στη δυσκολία της διαμορφώσεως ενός γενικά παραδεκτού ορισμού της δημόσιας διοίκησης υπό την οργανική έννοια, προστίθεται και η δυσκολία που οφείλεται στη διαφοροποίηση των εθνικών αποδοχών της οργανικής αυτής έννοιας, οι οποίες καλύπτουν διαφορετικά περιεχόμενα, πράγμα που αντανακλάται στις διατυπώσεις των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων των κοινοτικών συνθηκών. Έτσι, η προσφυγή στην οργανική έννοια της δημόσιας διοίκησης αποτελεί απειλή για την αναγκαία ερμηνευτική ενότητα του αρ. 39 παρ. 4 ως κοινοτικού κανόνος, γιατί και εάν ακόμα ο ορισμός της δημόσιας διοίκησης σύμφωνα με το κάθε ένα από τα δίκαια των κρατών μελών ήταν δυνατός, τούτο δεν αποκλείει την διαφοροποίηση του συγκεκριμένου περιεχομένου των εθνικών ορισμών. Η διαπίστωση αυτή συνιστά δεύτερη δυσχέρεια της οργανικής αποδοχής της έννοιας της δημόσιας διοίκησης στο αρ. 39 παρ. 4.

Η οργανική αποδοχή της έννοιας αυτής προϋποθέτει πράγματι την ανεπιφύλακτη υιοθέτηση των ρυθμίσεων των εθνικών δικαίων ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό που δίνουν σε καταστάσεις, τις οποίες ως σύνολο στοιχείων, χαρακτηρίζουν ως δημόσια διοίκηση. Έτσι ο νομικός χαρακτηρισμός ο οποίος οριοθετεί την εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 39 παρ. 4, θα ήταν εξαρτημένος από το εθνικό δίκαιο κάθε χώρας.

Οι δυσκολίες της υιοθέτησης της οργανικής έννοιας της δημόσιας διοίκησης αλλά και οι συνέπειές της οδηγούν το ΔΕΚ στην υιοθέτηση μιας λειτουργικής έννοιας της δημόσιας διοίκησης. Το ΔΕΚ κατοχύρωσε αρχικά την έννοια της απασχόλησης στη δημ. διοίκηση ως έννοια του κοινοτικού δικαίου ή οποία πρέπει να ερμηνευθεί ενιαία στο σύνολο της κοινότητας, έτσι ώστε να μην περιορίζεται η πρακτική αποτελεσματικότητα των διατάξεων της Συνθήκης.

Όσον αφορά τη λειτουργική έννοια της "δημόσιας διοίκησης" στο αρ. 39 παρ. 4 το ΔΕΚ επισήμανε τα εξής: "Η διάταξη αυτή θέτει εκτός του πεδίου εφαρμογής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων ένα σύνολο θέσεων οι οποίες συνεπάγονται συμμετοχή στην άσκηση δημόσιας εξουσίας".

⁷⁴ Βλ. Καλογερόπουλος Ανδρέας, όπ. παρ., σ. 621.

Η παροχή παιδείας υπό τη μορφή της έμμισθης δραστηριότητας δεν εμπίπτει συνεπώς αυτόματα στην εξαίρεση του άρ. 48 παρ. 4, για το λόγο και μόνο ότι η αντίστοιχη θέση εξαρτημένης εξουσίας ανήκει σε δημόσιο εκπαιδευτικό φορέα⁷⁵.

Όπως έγινε το ΔΕΚ στην υπόθεση Lawrie - Blum, κατά τον ίδιο τρόπο με οποιανδήποτε οικονομική δραστηριότητα, η παροχή εκπαίδευσης επί αμοιβή υπόκειται στην εφαρμογή της Συνθήκης και συνεπώς στην αρχή της ελευθερίας του άρ. 39 για την εφαρμογή του οποίου το μόνο που απαιτείται είναι η δραστηριότητα να έχει το χαρακτήρα αμειβόμενης παροχής, οποιοσδήποτε και εάν είναι ο τομέας εντός του οποίου παρέχεται".

Με την απόφασή του στην υπόθεση Lawrie – Blum, το ΔΕΚ, αρνήθηκε ότι η εκπαιδευτική δραστηριότητα στα πλαίσια της γενικής δημόσιας εκπαίδευσης εμπίπτει "καθ' εαυτή" στην έννοια της δημόσιας εξουσίας και στην εξαίρεση του άρ. 39 παρ. 4.

Κατά το ελάχιστο ουσιώδες περιεχόμενό της, δηλαδή τη μετάδοση γνώσεων και την ανάπτυξη των πνευματικών δυνατοτήτων, η δραστηριότητα της παροχής παιδείας δεν δικαιολογεί συνεπώς την εφαρμογή του άρ. 39 παρ. 4, κατά το ΔΕΚ, το οποίο φαίνεται να θεωρεί έτσι ως αποφασιστικό κριτήριο όχι το ουσιαστικό περιεχόμενο της δραστηριότητας της παροχής παιδείας αλλά ενδεχομένως τους όρους υπό τους οποίους απαιτείται.

Τα παραπάνω νομολογιακά συμπεράσματα του ΔΕΚ για τη δημόσια εκπαίδευση πρέπει λογικά να δεχθούμε ότι ισχύουν *a fortiori* και για την ιδιωτική εκπαίδευση⁷⁶.

Τα άρθρα 43-48 της Συνθήκης του Άμστερνταμ καθιερώνουν το δικαίωμα των φυσικών προσώπων που είναι υπήκοοι ενός κράτους μέλους και των εταιρειών ή άλλων νομικών προσώπων που εδρεύουν σε ένα κράτος – μέλος να εγκαθίστανται ελεύθερα και να αναπτύσσουν τις δραστηριότητες τους σ' όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Στο δικαίωμα της ελεύθερης εγκατάστασης επιβάλλεται, από την ίδια τη συνθήκη, μια εξαίρεση: "εξαιρούνται από την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος κεφαλαίου, όσον αφορά το ενδιαφερόμενο κράτος - μέλος, οι δραστηριότητες που συνδέονται στο κράτος αυτό, έστω και περιστασιακά, με την άσκηση δημόσιας εξουσίας".

Ο όρος "δημόσια εξουσία" έχει απασχολήσει εντονότατα τη θεωρία η οποία μέχρι σήμερα δεν έχει καταλήξει σε ένα γενικά αποδεκτό ορισμό⁷⁷.

Σύμφωνα με ορισμένους εκπροσώπους της θεωρίας, η δραστηριότητα της περιοχής εκπαιδευτικού έργου, όπως είναι διαμορφωμένη στην Ελλάδα, συνδέεται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας. Κατ' αυτήν την άποψη, η δημόσια εξουσία ασκείται κάθε φορά που το κράτος ή ιδιώτης εκπληρώνουν άμεση κατά το δίκαιο του κράτους ένα "σκοπό" ή μια "αποστολή του κράτους". Αυτό συμβαίνει όχι μόνο όταν εφαρμόζονται μέσα καταναγκασμού, αλλά και μέσα "παροχικής διοίκησης". Αν και κάθε ενέργεια που εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον δεν είναι κατ' ανάγκην δημόσιας εξουσίας αυτή συντρέχει τουλάχιστον στην περίπτωση που:

➤ το ίδιο το Σύνταγμα καθορίζει ρητώς μια "αποστολή του Κράτους" και την χαρακτηρίζει μάλιστα ως "βασική", όπως συμβαίνει σχετικά με την "παιδεία" και

⁷⁵ Βλ. Καλογερόπουλος Ανδρέας, όπ. παρ., σ. 631.

⁷⁶ Βλ. Μουαμελετζή Ευτυχία, όπ. παρ., σ. 175.

⁷⁷ Δαγτόγλου, όπ. παρ., ΝοΒ, σ. 1548 επ., Κουμάντος, "Η Εγκατάσταση ξένων σχολείων στην Ελλάδα", ΝοΒ, σελ. 384 επ.

➤ ιδιωτικοί οργανισμοί, όπως τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, που λειτουργούν ύστερα από άδεια και υπό τον έλεγχο του κράτους, εκπληρώνουν αυτήν την κρατική αποστολή όχι κατά σύμπτωση, αλλά άμεσα και συστηματικά. Η άμεση και συστηματική εκπλήρωση μίας "βασικής αποστολής του κράτους" αποτελεί εξ' ορισμού άσκηση δημόσιας εξουσίας αφού η δημόσια εξουσία αποτελεί εννοιολογικό στοιχείο του κράτους.

Σε κάθε περίπτωση, παραμένει στα κράτη μέλη η δυνατότητα διαφορετικής οργάνωσης της δομής και της άσκησης κάθε δραστηριότητας και, κατ' επέκταση, της ενδεχόμενης συμμετοχής της στη δημόσια εξουσία⁷⁸. Η ratio επιφύλαξης υπέρ της εθνικής εξουσίας στο αρ. 45 ΣυνΕΚ είναι ότι αναγνωρίζει έναντι των κρατών μελών ένα απαραβίαστο πυρήνα εθνικής εξουσίας, και αφετέρου τη διαμόρφωση κρατικής πολιτικής από την εκάστοτε πλειοψηφία⁷⁹. Το ΔΕΚ ακολουθεί κατά την ερμηνεία του αρ. 45 το ουσιαστικό κριτήριο και δέχεται τον εν μέρει και μέσα στα άκρα όρια του κοινοτικού δικαίου καθορισμό της άσκησης δημόσιας εξουσίας.

Έτσι λοιπόν, το ερώτημα αν η παιδεία υπάγεται στην εξαίρεση του αρ. 45 δεν επιδέχεται ενιαία απάντηση για όλα τα κράτη μέλη. Από την απόφαση καθενός κράτους μέλους εξαρτάται η σύνδεση της παιδείας στο κράτος αυτό, έστω και περιστασιακά, με την άσκηση δημόσιας εξουσίας. Και αν ακόμη αναζητηθεί μια ενιαία ερμηνεία της έννοιας "δημόσια εξουσία" σε όλη την Ε.Ε., πάλι δεν θα ήταν δυνατόν να αποφευχθούν αποκλίσεις από κράτος σε κράτος. Η ευχέρεια αυτή των κρατών μελών δεν μπορεί όμως να υπερβεί τα όρια του αρ. 45 ΣυνΕΚ, που καθορίζουν τον κοινοτικό πυρήνα της έννοιας της δημόσιας εξουσίας γιατί αλλιώς η πρακτική αποτελεσματικότητα της ΣυνΕΚ θα εξουδετερωνόταν από μονομερείς εθνικές διατάξεις.

4.2. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στα άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε.

Όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. αναγνωρίζουν τόσο τη δημόσια όσο και την ιδιωτική εκπαίδευση, εκτός από την Ελλάδα και τη Δανία όπου η ανώτατη ιδιωτική εκπαίδευση δεν αναγνωρίζεται. Όπως αναλύεται παρακάτω, στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη η ιδιωτική εκπαίδευση αναπτύχθηκε στους κόλπους της καθολικής Εκκλησίας και ανέκαθεν τελούσε υπό την αιγίδα της, σε αντίθεση με την Ελλάδα όπου η ανεπάρκεια του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος δημιούργησε την ανάγκη εναλλακτικής λύσης στα πλαίσια του ιδιωτικού τομέα.

Ας δούμε όμως τι συμβαίνει με την τριτοβάθμια εκπαίδευση στους εταίρους μας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρουσιάζοντας συνοπτικά το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας.

Βέλγιο: Η τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι δωρεάν ενώ λειτουργούν δημόσια και ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Δανία: Η τριτοβάθμια εκπαίδευση κυριαρχείται από την κρατική παρέμβαση και είναι δωρεάν. Λειτουργούν και εμπορικές σχολές ως αυτόνομα ιδρύματα.

Γερμανία: Το κάθε ομόσπονδο κράτος είναι αρμόδιο για το εκπαιδευτικό του σύστημα. Τα περισσότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι νομικά

⁷⁸ Βλ. Μουαμελετζή Ευτυχία, όπ. παρ., σ. 159.

⁷⁹ Βλ. Δαγτόγλου, όπ. Παρ., ΝοΒ, σ. 1555.

πρόσωπα δημοσίου δικαίου υπάρχουν όμως και εκκλησιαστικά και ιδιωτικά πανεπιστήμια.

Ισπανία: Υπάρχουν δημόσια, εκκλησιαστικά και ιδιωτικά ΑΕΙ και καταβάλλονται δίδακτρα.

Γαλλία: Υπάρχει δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση και μεγάλη ποικιλία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (πανεπιστήμια, κρατικές και ιδιωτικές σχολές, καθολικά ινστιτούτα κλπ.).

Ιρλανδία: Όλα τα ιδρύματα χρεώνουν δίδακτρα και επιδοτούνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από το κράτος.

Ιταλία: Οι ιδιώτες, σύμφωνα με το Σύνταγμα, έχουν δικαίωμα να ιδρύουν ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς οργανισμούς των οποίων τα πτυχία θεωρούνται ισότιμα με αυτά των κρατικών πανεπιστημίων.

Λουξεμβούργο: Δεν υπάρχει οργανωμένη τριτοβάθμια εκπαίδευση αλλά μονοετή ως τριετή τμήματα εξειδίκευσης.

Ολλανδία: Υπάρχουν κρατικά και αναγνωρισμένα ιδιωτικά ΑΕΙ και γίνονται προσπάθειες για τη δημιουργία ενός ενιαίου εκπαιδευτικού συστήματος.

Πορτογαλία: Η τριτοβάθμια εκπαίδευση χρηματοδοτείται από τον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα. Υπάρχουν συνεπώς ιδιωτικά και δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα και καταβάλλονται δίδακτρα.

Μ. Βρετανία: Τα πανεπιστήμια είναι αυτοδιοικούμενοι ανεξάρτητοι οργανισμοί. Αν και χρηματοδοτούνται κυρίως από την κυβέρνηση δεν υπάγονται σε κανένα υπουργείο.

Αυστρία: Υπάρχουν δημόσια και ιδιωτικά πανεπιστημιακά ιδρύματα που διακρίνονται σε πανεπιστήμια, κολέγια καλών τεχνών και ειδικά κολέγια επαγγελματικής κατάρτισης.

Σουηδία: Τα περισσότερα πανεπιστημιακά ιδρύματα χρηματοδοτούνται από το κράτος και δεν απαιτείται η καταβολή διδάκτρων.

Φινλανδία: Τα πανεπιστήμια είναι κρατικά, ενώ υπάρχουν ειδικευμένα ιδρύματα και πειραματικά προγράμματα που απονέμουν νέου τύπου πτυχία.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι στην πλειονότητα των χωρών της Κοινότητας κατ' αρχήν αναγνωρίζεται η ιδιωτική ανώτατη εκπαίδευση ενώ συγχρόνως το κράτος ελέγχει την ποιότητα των σπουδών μέσω της αναγνώρισης των πτυχίων, ακριβώς επειδή τα εκπαιδευτικά συστήματα αποδίδουν μεγάλη σημασία στην ανώτατη εκπαίδευση. Στην ηπειρωτική Ευρώπη ειδικά, όπου επικρατεί ένα σύστημα δημοσίου ελέγχου της ανώτατης εκπαίδευσης, έχουμε ως αποτέλεσμα, αφενός το Δημόσιο να είναι ο κύριος χρηματοδότης αυτού του είδους εκπαίδευσης και αφετέρου να εξασφαλίζεται μια ομογένεια στο επίπεδο και την ποιότητα της ανώτατης εκπαίδευσης. Στη βρετανική παράδοση, αντίθετα, ο δημόσιος έλεγχος είναι πολύ λιγότερο ανεπτυγμένος και τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης διαθέτουν περισσότερη εξουσία και αυτονομία.

4.3 Η αναγνώριση πτυχίων σύμφωνα με την οδηγία 89/48/ΕΟΚ

Ο τομέας της αναγνώρισης των τίτλων σπουδών μεταξύ των κρατών μελών συνδέεται τόσο με την επαγγελματική εκπαίδευση όσο και με την ευρύτερη κατηγορία της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων,

εργαζομένων, και σπουδαστών. Η αμοιβαία αναγνώριση διπλωμάτων είναι αναγκαία επίσης στο πλαίσιο των μισθωτών δραστηριοτήτων, αφού ένα άτομο μπορεί να τύχει να ασκήσει κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας μία συγκεκριμένη δραστηριότητα είτε ως μισθωτός είτε ως ανεξάρτητος επαγγελματίας.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ασχολήθηκε με την επαγγελματική αναγνώριση των διπλωμάτων επιλέγοντας αρχικώς ρυθμίσεις κατά τομέα. Επειδή όμως η ανωτέρω μέθοδος δεν αποδείχθηκε αποτελεσματική, η Κοινότητα άλλαξε τακτική και θέσπισε την οδηγία 89/48/ΕΟΚ σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών, το οποίο ως οριζόντιο σύστημα καλύπτει όλα τα επαγγέλματα(πλην εκείνων για τα οποία έχουν ήδη εκδοθεί ειδικές οδηγίες). Η νέα αυτή μέθοδος στηρίζεται στη λογική ότι, εφόσον οι επαγγελματικές δραστηριότητες μεταξύ των κρατών είναι παρόμοιες, μπορούμε να υποθέσουμε ότι και τα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα που προετοιμάζουν για τις άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων παρουσιάζουν τέτοια ομοιότητα, ώστε να αποτελέσουν αντικείμενο αναγνώρισης. Δεν απαιτείται πλέον εναρμόνιση των εκπαιδευτικών συστημάτων, αλλά αρκεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών.

Τα κράτη μέλη ήταν υποχρεωμένα να συμμορφωθούν με την οδηγία εντός 2 ετών(δηλαδή από την 1-1-1991), καθώς κάθε κοινοτική οδηγία είναι πάντοτε υποχρεωτική για τα κράτη μέλη όσον αφορά τα αποτελέσματά της, αν και αφήνει στην επιλογή των τελευταίων τον τρόπο και τα μέσα για την επίτευξή τους.

Με απλά λόγια η οδηγία αυτή, που αφορά ανώτατες σπουδές, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να αναγνωρίζουν τα διπλώματα που έχουν απονείμει οι αρμόδιες αρχές ενός άλλου κράτους μέλους και είναι απαραίτητα για την άσκηση κάποιου επαγγέλματος. Δηλαδή ο κάτοχος ενός πανεπιστημιακού τίτλου έχει σε όλες τις χώρες της ΕΕ τα ίδια επαγγελματικά δικαιώματα με εκείνα που έχει στις χώρα που απέκτησε τον τίτλο σπουδών.

Η οδηγία αυτή αποτελεί έκφραση της κοινοτικής βούλησης για μία ενοποίηση των συστημάτων αναγνώρισης των πτυχίων, συμπληρώνοντας παλαιότερα κείμενα που αναφέρονται στην αναγνώριση πτυχίων. Πρέπει να σημειωθεί ότι η οδηγία αυτή ανήκει στο είδος των λεπτομερών οδηγιών που έχουν σκοπό τον συντονισμό και την εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών ώστε να επιτευχθεί μία όσο το δυνατόν μεγαλύτερη νομοθετική ομοιογένεια.

Τον Ιούνιο του 1992 υιοθετήθηκε και η οδηγία 92/51/ΕΟΚ σχετικά με ένα ευρύτερο γενικό σύστημα αναγνώρισης της επαγγελματικής εκπαίδευσης, το οποίο συμπληρώνει την οδηγία 89/48/ΕΟΚ. Η Ελλάδα δεν έχει υιοθετήσει μέτρα προσαρμογής στις κοινοτικές οδηγίες εκτός από την υπουργική απόφαση 4/4112 της 24.7.1992 για τα παραϊατρικά επαγγελματικά και το π.δ.52/1993 για τους δικηγόρους.

Για το λόγο αυτό η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων άσκησε προσφυγή κατά της χώρας μας, επειδή παρέλειψε να συμμορφωθεί με την οδηγία 89/48/ΕΟΚ. Το ΔΕΚ εκδίκασε την υπόθεση C-365/63 στις 23/3/1995 και απεφάνθη ότι "Η Ελληνική Δημοκρατία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τη Συνθήκη" και καταδίκασε τη χώρα μας.

Όπως προαναφέρθηκε η Ελλάδα συμμορφώθηκε προς την οδηγία μόνο ως προς τους δικηγόρους και τα παραϊατρικά επαγγέλματα. Για τα υπόλοιπα

επαγγέλματα που παρατηρείται μεγάλη καθυστέρηση συμμόρφωσης της ελληνικής νομοθεσίας προς την οδηγία, εκτός από τη δυνατότητα προσφυγής στη διαδικασία των άρθρων 226-228 Συνθήκη, υφίσταται πλέον η δυνατότητα αποζημίωσης των ιδιωτών που ζημιώθηκαν από τη μεταφορά της οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο. Ως προς την ουσία, καθιερώνονται με την οδηγία γενικοί κανόνες επαγγελματικής αναγνώρισης που ισχύουν για όλα τα κράτη μέλη, αν και εξακολουθούν να διατηρούνται υπέρ των εθνικών αρχών αρκετές δυνατότητες παρέκκλισης και κοινό περιθώριο εκτιμήσεως.

Ο τρόπος οργάνωσης της ανώτατης παιδείας αποτελεί τμήμα της δομής του εκπαιδευτικού συστήματος που εντάσσεται στη ρυθμιστική αρμοδιότητα του κράτους. Η ελληνική πολιτεία επέλεξε στο πλαίσιο αυτής της αρμοδιότητας την απαγόρευση των ιδιωτικών πανεπιστημίων στην επικράτεια της.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελετώντας τη δημόσια και την ιδιωτική εκπαίδευση στα πλαίσια του ελληνικού αλλά και του ευρωπαϊκού δικαίου καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα: Το Σύνταγμα χαρακτηρίζει την παιδεία ως "βασική αποστολή του κράτους", προσδιορίζει τους σκοπούς της και κατοχυρώνει τόσο το δικαίωμα δωρεάν παιδείας για όλους τους Έλληνες, στα κρατικά εκπαιδευτήρια, όσο και το δικαίωμα ιδιωτικής εκπαίδευσης. Το προϊόν της εκπαίδευσης έχει και την ιδιότητα του οικονομικού αγαθού και μάλιστα αυτήν του άυλου οικονομικού αγαθού. Η φύση όμως της παροχής, δηλαδή η παιδεία, που έχει το χαρακτήρα κοινωνικής αποστολής ή κοινωνικής λειτουργίας, υπάγει, ταυτόχρονα, το δικαίωμα ιδιωτικής εκπαίδευσης και στην εξυπηρέτηση του κοινωνικού συμφέροντος. Η έκδοση άδειας ίδρυσης ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου αποτελεί υποχρεωτική πράξη της διοίκησης, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου.

Τα ΑΕΙ είναι χώρος ελεύθερης κίνησης και έκφρασης των ιδεών. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ αναγνωρίζουν την ιδιωτική ανώτατη εκπαίδευση εκτός από την Ελλάδα και τη Δανία. Η ακαδημαϊκή ελευθερία θεμελιώνει αξίωση απέναντι στην κρατική εξουσία να μην επεμβαίνει περιοριστικά στο θεσμό της αυτοδιοίκησης των πανεπιστημίων. Τέλος, η παροχή παιδείας, εφόσον συνδέεται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας, εξαιρείται από τις διατάξεις σχετικά με την ελεύθερη εγκατάσταση εργαζομένων εντός της ΕΕ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή αναφέρεται στη δημόσια και στην ιδιωτική εκπαίδευση, όπως αυτή ρυθμίζεται στα πλαίσια του ελληνικού αλλά και του ευρωπαϊκού νομικού πλαισίου. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει, τόσο το δικαίωμα όλων των Ελλήνων στη δωρεάν παιδεία, όσο και το ατομικό δικαίωμα ίδρυσης ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, ύστερα από άδεια του κράτους. Η ιδιωτική εκπαίδευση νοείται άλλοτε ως αναπληρωματική της δημόσιας και άλλοτε ως διατελούσα σε ευγενή ανταγωνισμό με την τελευταία. Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από το κράτος, καθώς απαγορεύεται η σύσταση ιδιωτικών πανεπιστημίων. Τέλος, η παροχή παιδείας συνδέεται, κατά το ευρωπαϊκό δίκαιο, με το δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών εντός της ΕΕ.

ΒΑΣΙΚΑ ΛΗΜΜΑΤΑ:

Δωρεάν παιδεία, ιδιωτική εκπαίδευση, ανώτατη εκπαίδευση, ΑΕΙ

SUMMARY

This report refers to the public and private education, as it is regulated by Greek and European legal system. The Constitution set down, not only the right of free education for all the Greek people, but also the individual right of establishing private schools, after permission of the state. Private education is considered either as substitute for public education, either as competitor. Higher education is exclusively supplied by the state, as it forbidden for citizens to establish universities. Finally, the right of education is related, according to European law, to the right of free installation inside EU.

KEY WORDS: free education, private education, higher education, universities.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρώνης Κώστας, Βοσινάκη Κλεοπάτρα, "Κολλέγια:προπομποί των ιδιωτικών πανεπιστημίων", Άλφα εκδοτική, 1999

Βεγλήρης Φ., "Το συνταγματικό και νομοθετικό πρόβλημα της ιδιωτικής εκπαίδευσης", ΤοΣ 1989

Γεωργόπουλος Κ., "Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990

Δαγτόγλου Π., "Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά Δικαιώματα", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991

Δαγτόγλου Π., "Η υπαγωγή της παιδείας στην εξαίρεση του άρ.55ΣυνθΕΟΚ", ΝοΒ 1986

Δημητρόπουλος Α., "Συνταγματικά Δικαιώματα-Ειδικό Μέρος", παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τ.ΙΙΙ, ημίτομος Β΄, Αθήνα 2005

Ευρυγενής Δ., "Τα συνταγματικά όρια των νομοθετικών επεμβάσεων στην ελευθερία της ιδιωτικής γενικής εκπαίδευσης", Αρμενόπουλος 1985

Καλογερόπουλος Α., "Η παιδεία και το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο", ΤοΣ 1989

Καλτσόγια -Τουρναβίτη Ν., "Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001:αντιστοιχίες - αποκλείσεις- συγγένειες", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

Κάρμας Κ. , "Η ελληνική εκπαίδευση στον ορίζοντα του 2000", Αθήνα, ΚΕΠΕ 1995

Κασιμάτης Γ., "Το Σύνταγμα της Ελλάδας και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001

Κουμάντος Γ., "Εγκατάσταση ξένων σχολείων στην Ελλάδα", ΝοΒ 1986

Κουτσουμάρης Γ. "Το πρόβλημα της ανώτατης παιδείας", ΙΒΕ, Αθήνα 1981

Μουαμελετζή Ε., "Η επίδραση του κοινοτικού δικαίου στην δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα", εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1996

Παραράς Π., "Σύνταγμα 1975-CORPUS,τ.Ι-άρ..1-50", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1982

Παυλόπουλος Π., "Η νομική φύση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων", ΤοΣ 1990

Πουλής Π. , "Δίκαιο της εκπαίδευσης", εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Πουλής Π., "Εκπαιδευτικό δίκαιο και θεσμοί", εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2001

Σάρμας Ι., "Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής-αναλυτική μελέτη των μεγάλων θεμάτων", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998

Σκουρής Β., "Δίκαιο της παιδείας", εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1998

Στεριάδου Κ., "Η εξέλιξη των συνταγματικών ρυθμίσεων για θέματα ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα από το 1821 έως σήμερα", εκδ. Σάκκουλα, 1993

Ταλιαδούρος Σ., "Παιδεία και ελεύθερη εγκατάσταση", ΤοΣ 1988

Τρόβα Ε., "Νεοελληνικός πολιτικός λόγος και νομιμότητα. Η οργάνωση της ανώτατης εκπαίδευσης στις χώρες μέλη της ΕΟΚ και τα "ιδιωτικά πανεπιστήμια", ΤοΣ 1990

Τσάτσος Δ., Λοβέρδος Α., Κανελλοπούλου Ν., "Σύνταγμα και ιδιωτική παιδεία", ΤοΣ 1992

Χρυσόγονος Κ., "Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΣτΕ 1913/1980, υπόθεση ιδιοκτήτη μέσων ιδιωτικών τεχνικών και επαγγελματικών ναυτικών σχολών

ΣτΕ 1915/1980, υπόθεση "Πρωτεύς"

ΣτΕ 3734/1980, υπόθεση ιδιωτικού νηπιαγωγείου

ΣτΕ 2552/1987, υπόθεση Ιουλίας Χατζηκωνσταντίνου

ΣτΕ 32/1990, υπόθεση Ιατρικής Σχολής Αθηνών

ΣτΕ 2274/1990, υπόθεση πανεπιστημίου Μασαχουσέτης

ΣτΕ 2592/1999, υπόθεση Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος

ΣτΕ 3027/1999, υπόθεση "Union Institute": εδώ το ΣτΕ απεφάνθη ότι το ΔΙΚΑΤΣΑ θα πρέπει να ερευνά, στην κρίση για την ισοτιμία αλλοδαπών διδακτορικών διπλωμάτων προς τα ελληνικά διπλώματα, αν πρόκειται για μεταπτυχιακούς τίτλους όπως είναι τα διδακτορικά διπλώματα που χορηγούνται από τα ελληνικά ΑΕΙ, καθώς και με ποια διαδικασία χορηγούνται αυτά σύμφωνα με τη νομοθεσία που διέπει το αλλοδαπό πανεπιστήμιο.

ΣτΕ 3262/2002, υπόθεση διευθύντριας Ζάννειου Πειραματικού Γυμνασίου

ΣτΕ 3450/2002, υπόθεση δασκάλου μειονοτικού σχολείου

ΣτΕ 2226, 2227, 2228/2003, υπόθεση μουσουλμάνου δάσκαλου

ΣτΕ 3040/2003, υπόθεση "Όργανισμού Σχολικών Κτηρίων Α.Ε."